

KONZERVATORSKI ELABORAT

OBNOVE SECESIJSKIH ZGRADA U SKLOPU ZOOLOŠKOG VRTA NA MARJANU

Naručitelj: Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, 21000 Split

Izvoditelj: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Mediteranski centar za
graditeljsko naslijeđe, Bosanka 4, Split

Autor: Doc. dr. sc. Katja Marasović dipl.ing.arh.

Suradnik: Mr.sc. Snježana Perojević dipl.ing.arh.

Sadržaj:

Rješenje Ministarstva kulture za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara

POVIJESNO-PROSTORNA ANALIZA

Uvod

Zgrada malog restorana iz 1909. godine

Zgrada velikog restorana iz 1913. godine (preuređena u Prirodoslovni muzej
1926. godine)

Morski akvarij iz 1928. godine

Ostale gradnje na rubnom dijelu Zoološkog vrta

VALORIZACIJA

MJERE ZAŠTITE I KONZERVATORSKE SMJERNICE

Split, studeni 2008.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE

Klasa: UP/I-612-08/00-01-75/19
Urbroj: 532-04-1/1-06-6
Zagreb, 19. travnja 2006.

Ministarstvo kulture rješavajući o zahtjevu dr.sc. Katje Marasović, dipl.ing.arh. iz Splita, Krešimirova 11, na temelju članka 100. stavka 1. i 3. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", br. 69/99, 151/03 i 157/03) i članka 11. stavka 1. Pravilnika o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", br. 74/03), u postupku izdavanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, na prijedlog Stručnog povjerenstva za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, donosi

RJEŠENJE

1. Dopušta se dr.sc. Katji Marasović, dipl.ing.arh., iz Splita, Krešimirova 11, obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara iz članka 2. stavka 1. toč. 1., 2. i 3. Pravilnika o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, i to **istraživanje i proučavanje nepokretnog kulturnog dobra, dokumentiranje nepokretnog kulturnog dobra i izrada idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru.**

2. Utvrđuje se da Dr.sc. Katja Marasović, dipl.ing.arh. iz Splita, Krešimirova 11, ispunjava sve uvjete propisane citiranim Pravilnikom za obavljanje poslova iz toč. 1. izreke ovoga rješenja.

Dr.sc. Katja Marasović, dipl.ing.arh., iz Splita, Krešimirova 11, dužna je o svakoj promjeni glede ispunjenja propisanih uvjeta za obavljanje poslova iz toč. 1. izreke ovoga rješenja, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od 8 dana od nastale promjene.

4. Ovo dopuštenje daje se na vrijeme od pet godina.

5. Po pravomoćnosti ovoga rješenja Dr.sc. Katja Marasović, dipl.ing.arh. Splita, Krešimirova 11, upisat će se u Upisnik specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pod rednim brojem 526.

2

Obrazloženje

Dr.sc. Katja Marasović, dipl.ing.arh. iz Splita, Krešimirova 11, podnijela je Ministarstvu kulture zahtjev za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara iz članka 2. stavka 1. toč. 1., 2. i 3. Pravilnika o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Navedenom zahtjevu su priloženi preslika Diplome Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu o stečenoj visokoj stručnoj spremi od 14. siječnja 1985. godine (Br. 5913), Potvrdu o upisu u Imenik ovlaštenih arhitekata Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu (Klasa: 350-07/91-01/1578, Ur.br: 314-01-99-1) od 19. studenog 1999. godine, Popis kulturnih dobara i poslova na kojima je podnositelj zahtjeva radio od 13. studenoga 2000. godine, Opis tehničke opremljenosti od 13. studenoga 2000. godine te Izjava o poduzimanju potrebnih mjera iz članka 7. uvodno cit. Pravilnika od 13. studenoga 2000. godine.

U provedenom postupku utvrđivanja uvjeta za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, Stručno povjerenstvo Ministarstva kulture za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara zatražilo je o podnesenom zahtjevu, sukladno članku 10. stavku 1. navedenog Pravilnika, stručno mišljenje Konzervatorskog odjela u Splitu. Konzervatorski odjel u Splitu navodi da je podnositeljica zahtjeva usko surađivala s konzervatorskim odjelom prilikom izrade projekata navedenih na referentnoj listi radova.

Stručno povjerenstvo je na temelju priložene dokumentacije, mišljenja Konzervatorskog odjela u Splitu (Klasa 612-08/04-05/144, ur.broj 532-10-11/2-04-2) od 24. rujna 2005. godine, sukladno članku 10. stavku 4. Pravilnika, utvrdilo da postoje svi propisani uvjeti za obavljanje poslova iz članka 2. stavka 1. toč. 1., 2. i 3. Pravilnika, te je stoga dana 21. listopada 2005. godine podnijelo prijedlog da se donese rješenje kojim se dopušta podnositelju zahtjeva obavljanje gore navedenih poslova.

Prema odredbi članka 12. uvodno cit. Pravilnika ovo dopuštenje se daje na vrijeme od pet godina, a podnositelj zahtjeva kojoj je ono izdano može šest mjeseci prije isteka važenja dopuštenja Ministarstvu kulture podnijeti zahtjev za njegovo produljenje.

Podnositelj zahtjeva kojem je izdano dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara dužna je o svakoj promjeni glede ispunjenja Pravilnikom propisanih uvjeta, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od 8 dana od nastale promjene, sukladno članku 13. stavku 1. Pravilnika.

Sukladno članku 100. stavku 3. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i članku 11. stavku 3. Pravilnika po pravomoćnosti ovoga rješenja, izvršit će se upis podnositelja zahtjeva u Upisnik specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i

3

očuvanju kulturnih dobara, u kojem će se evidentirati da je dobio dopuštenje za obavljanje poslova iz toč. 1. izreke ovoga rješenja.

Iz gore navedenog riješeno je kao u izreci.

Pouka o pravnom lijeku:

Protiv ovoga rješenja dopuštena je žalba ministru kulture u roku od petnaest dana od primitka rješenja. Pravovremena i od ovlaštene osobe izjavljena žalba odgađa izvršenje ovoga rješenja. Žalba se neposredno predaje ili šalje poštom Ministarstvu kulture, Zagreb, Runjaninova 2.

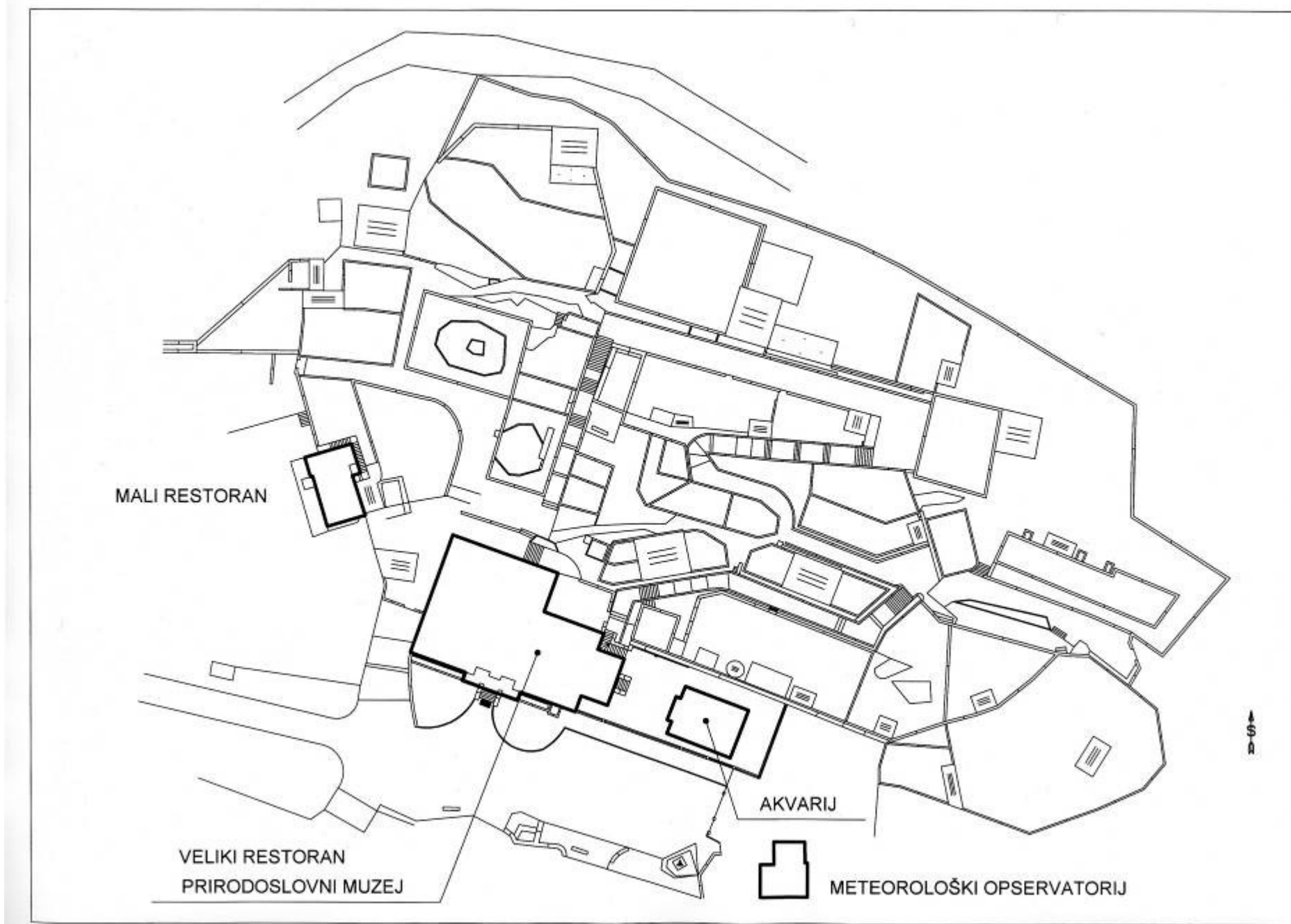
DRŽAVNI TAJNIK

dr.sc. Jadran Antolović

Dostavlja se:

1. Dr.sc. Katja Marasović, dipl.ing.arh., Split, Krešimirova 11 (s povratnicom)
2. Konzervatorski odjel Ministarstva kulture, svi
3. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu
4. Uprava za normativne i upravno-pravne poslove, ovdje
5. Stručno povjerenstvo za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, ovdje
6. Upisnik specijaliziranih fizičkih i pravnih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, ovdje
7. Pismohrana, ovdje

Predmet ovog elaborata su secesijske građevine na Marjanu u sklopu Zoološkog vrta. Riječ je o zgradi malog restorana iz 1909. godine (č.zgr. 3070) i zgradi velikog restorana iz 1913. godine koji je 1926 preuređen u Prirodoslovni muzej (č.zgr. 3071). Obradit će se i zgrada akvarija koja je sagrađena 1928 godine, a 1995-6 je srušena (č.zgr. 7395/3). Sklop je upisan u Registar spomenika kulture.

Zoološki vrt u Splitu

POVIJESNO-PROSTORNA ANALIZA

UVOD

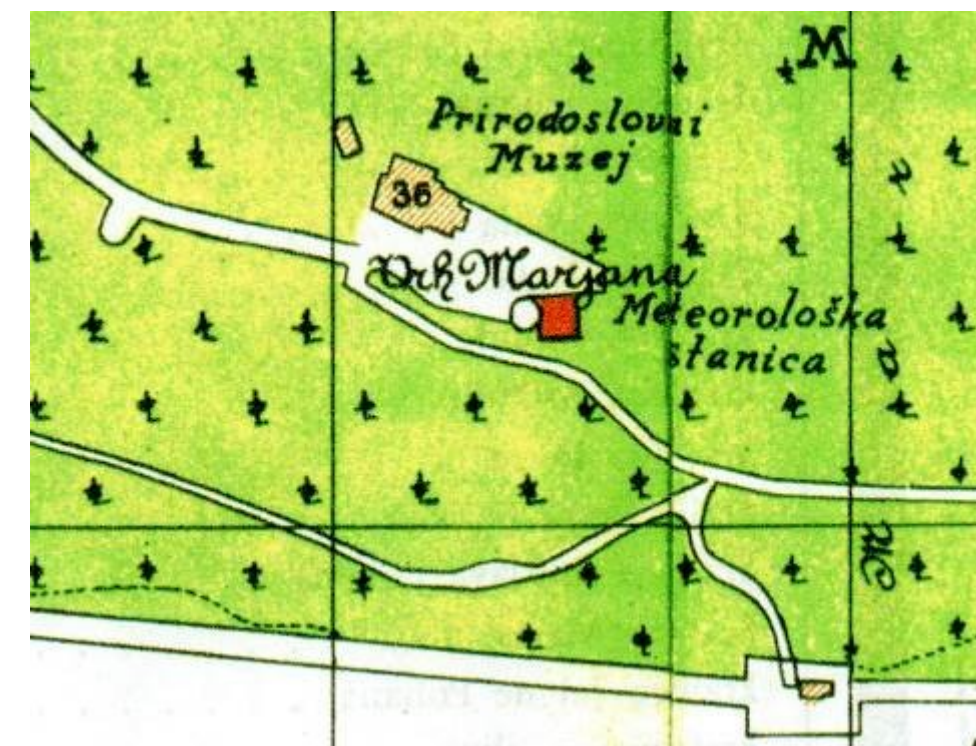
Krajem 19. stoljeća Marjan dobiva ulogu omiljenog prostora za rekreaciju Splitskana. Za potrebe što ugodnijeg boravka pokrenuta je, pred sam kraj stoljeća, akcija da se na Marjanu sagradi restoran. Godine 1899. formiran je odbor koji je u tu svrhu počeo prikupljati sredstva, međutim tada njihov plan nije ostvaren. Godine 1903. osniva se društvo "Marian" koje od tada pokreće i realizira brojne akcije u svrhu uređenja tog značajnog gradskog predjela. Za prvog predsjednika izabran je prof. Juraj Kolumbatović. Uprava tog društva je 1906. godine ponovno pokrenula inicijativu za gradnju caffè-restauranta. Puštene su u prodaju dionice čija je pojedinačna vrijednost bila 100 kruna, a siromašniji građani su mogli uplatiti polovicu ili samo četvrtinu. Očekivalo se da će se ubrzo prikupiti dovoljno sredstava kako bi se s gradnjom moglo započeti još iste godine.¹ Na prvom Marjanskom vrhu, otprilike na mjestu današnjeg Prirodoslovnog muzeja, podignuo je Vicko Senjanović drvenu zgradu restorana koja je već 1909. godine izgorjela.

Plana grada iz 1914. godine, ponekad u literaturi nazivan Senjanovićev plan, donosi vrijedne podatke o prostornoj organizaciji sklopa zgrada na prvom vrhu Marjana. Prema tom planu na vrhu je bila uređena zaravan s vidikovcem kružnog tlocrta na jugoistočnom rubu zaravni, odnosno uz današnji Meteorološki opservatorij. Veliki restoran iz 1913. godine nalazi se na sjeverozapadnom rubu zaravni, dok je mali restoran iz 1909. godine smješten sjeverozapadno od velikog, izvan prostora zaravni. Usporedbom s današnjim stanjem, kao i poznatim situacijama iz prethodnih desetljeća, osnove prostorne organizacije sklopa -bez Zoološkog vrta - utvrđene su već do I. svjetskog rata i svi kasniji zahvati nisu ga bitno mijenjali, već su nadograđivali ili dograđivali zatečeno, pri čemu je najznačajniji zahvat gradnja akvarija uz sjeverni rub zaravni 1928. godine. Plan grada iz 1926. godine svjedoči o sagrađenom Meteorološkom opservatoriju, dok je posebno zanimljiv plan grada iz 1968. godine koji donosi sklop na prvom vrhu zajedno sa obuhvatom zoološkog vrta i stazom između kaveza.

¹ „Naše Jedinstvo“ od 3. svibnja 1906. godine: **Marjan**. Uprava društva potakla je misao da se osnuje društvo za gradnju kafe restoranta na Marjanu. Svaka dionica 100 kr. eventualno siromašniji građani (samo da svi uzmožu sudjelovati) moći će učestvovati i sa polovinom i sa četvrtinom dionice. Gradnja će po svoj prilici početi još ove godine.

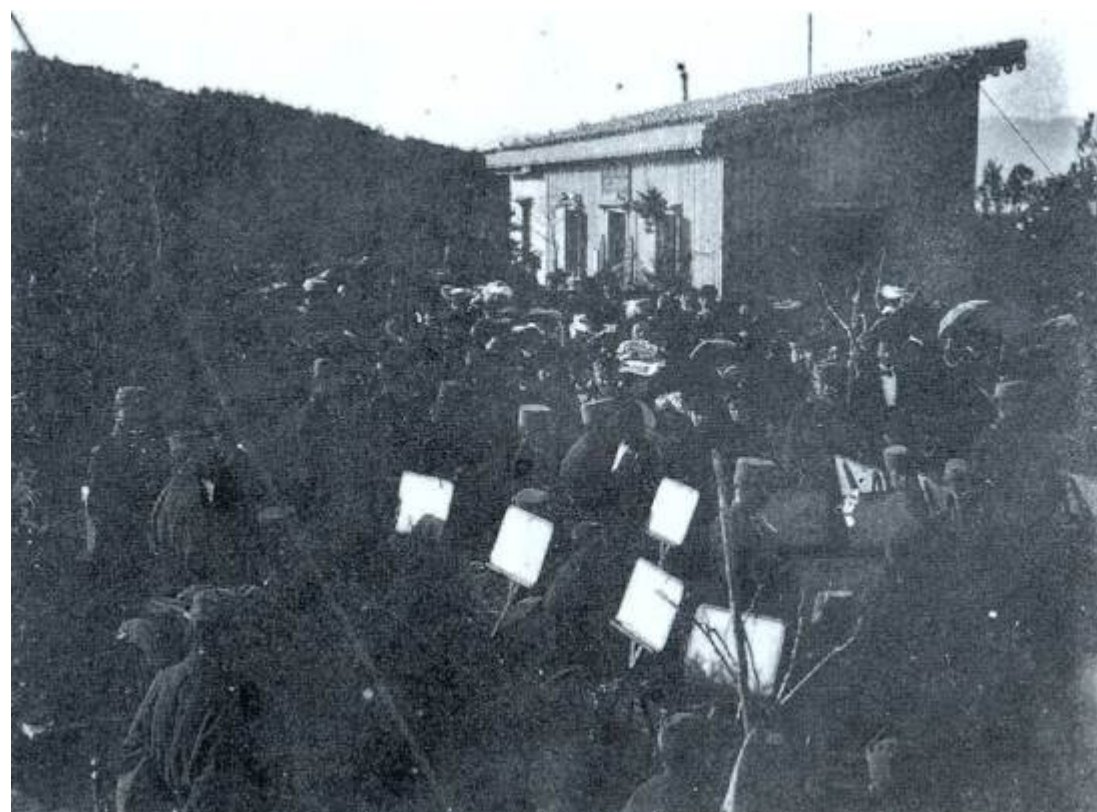
Prvi vrha Marjana na planu grada iz 1914. godine

Prvi vrha Marjana na planu grada iz 1926. godine

Drveni restoran na prvom vrhu Marjana kojeg je podigao V. Senjanović oko 1906. godine

Koncert limene glazbe pred drvenim restoranom na Marjanu, između 1906. i 1909. godine.

Prvi vrha Marjana na planu grada iz 1968. godine

Poprsje Jurja Kolombatovića na južnom pročelju Prirodoslovnog muzeja

ZGRADA MALOG RESTORANA IZ 1909. GODINE

Nakon što je izgorio drveni restoran na Marjanu počelo se razmišljati o izgradnji novog. Uprava Društva "Marjan" pozvala je 13. lipnja 1909. godine građane na skupštinu u kazalište gdje se raspravljalo o utemeljenju dioničkog društva, no za takav opsežniji zahvat nisu se mogla prikupiti sredstva. Ipak, ubrzo je započela gradnja restorana. Otvoren je u nedjelju 10. listopada 1909. godine zajedno s terenom za igranje balota i streljanom.² Koncem 1910. Odbor je raspisao natječaj za voditelja restorana na temelju kojega je izabran gospodin N. Galešić.³

IZGLED GRAĐEVINE 1909. GODINE

Građevina malog restorana na prvom vrhu Marjana sagrađena je u stilu secesije bez primjesa neostilova što u Splitu ranog 20. stoljeća nije čest slučaj. Organizirana je u dva volumena, većeg, prizemnog na jugu i manjeg, jednokatnog na sjeveru, koji se doima kao mala kula. Oba su izvorno bila zaključena ravnim krovom na kojem su bili uređeni vidikovci ograđeni ogradama od kovanog željeza, o čemu svjedoče rijetke fotografije iz razdoblja prije I. svjetskog rata. Vidikovcima se pristupalo vanjskim stubištem koje se pružalo u više krakova uz sjeverno, istočno i južno pročelje sjevernog volumena. Posebno su se isticali naglašeni vijenci volumena i niz ukrasa u žbuci, s naglaskom na valoviti motiv na sjevernom i južnom

² „Naše Jedinstvo“ od 12. listopada 1909.: ***Na Marjanu** bila je, pri otvoru nove restauracije, mala i lijepa zabava. Svirala je nar. glazba. Svijeta nije bilo baš puno, ali nije ni čuda jer je u nedjelju vrijeme bilo nešto hladno. O novoj restauraciji može se reci: vrlo lijepa, ali malena. Pohvalno je od narodne glazbe što je gratis priredila koncert.*

³ „Naše Jedinstvo“ 27. listopada 1909.: ***Za restauraciju na Marjanu.** Odbor raspisuje natječaj na mjesto voditelja restauracije na brdu Marjan u Splitu. Restauracija je nova, na najljepšem položaju Splita, u borovoj šumi i na najprivlačnijoj točki za građane i strance. Tko se želi natjecati nek uz svoje svjedočbe postavi i zahtjeve glede plaće uz koju će imati i percent čista dobitka po pogodbi. Dat će se prednost onomu, koji bude slučajno imao ženu kuharicu s kojom će se isto sastaviti pogodba i znađe barem govoriti hrvatski, talijanski i njemački. Svoje natječajne molbe uz svjedočbu o dosadašnjoj službi nek se pošalju najdalje do 15. novembra t g. na donju adresu jer bi se služba mogla nastupiti za 1. decembra t. g. Međutim do iznajmljivanja prostora nije došlo brzo jer se u „Našem Jedinstvu“ od 19. studenog 1910. može pročitati ponavljen zahtjev za ponudama gdje je rok za prijavu produžen za deset dana: **Restauracija na Marjanu.** Ko misli da je unajmi može poslati pismenu ponudu upravi društva, sa svjedodžbama o sposobnosti do 25. t. mj. Prednost onome koji dokaže, da je sposoban, da upravlja restauracijom. Uprava je povjerena N. Galešiću prema pisanju „Našeg Jedinstva“ od 3. prosinca: **Restaurant na Marjanu** povjeren je g. N. Galešiću; sigurni smo, koliko je do njega, da će učiniti sve moguće da svakome zadovolji.*

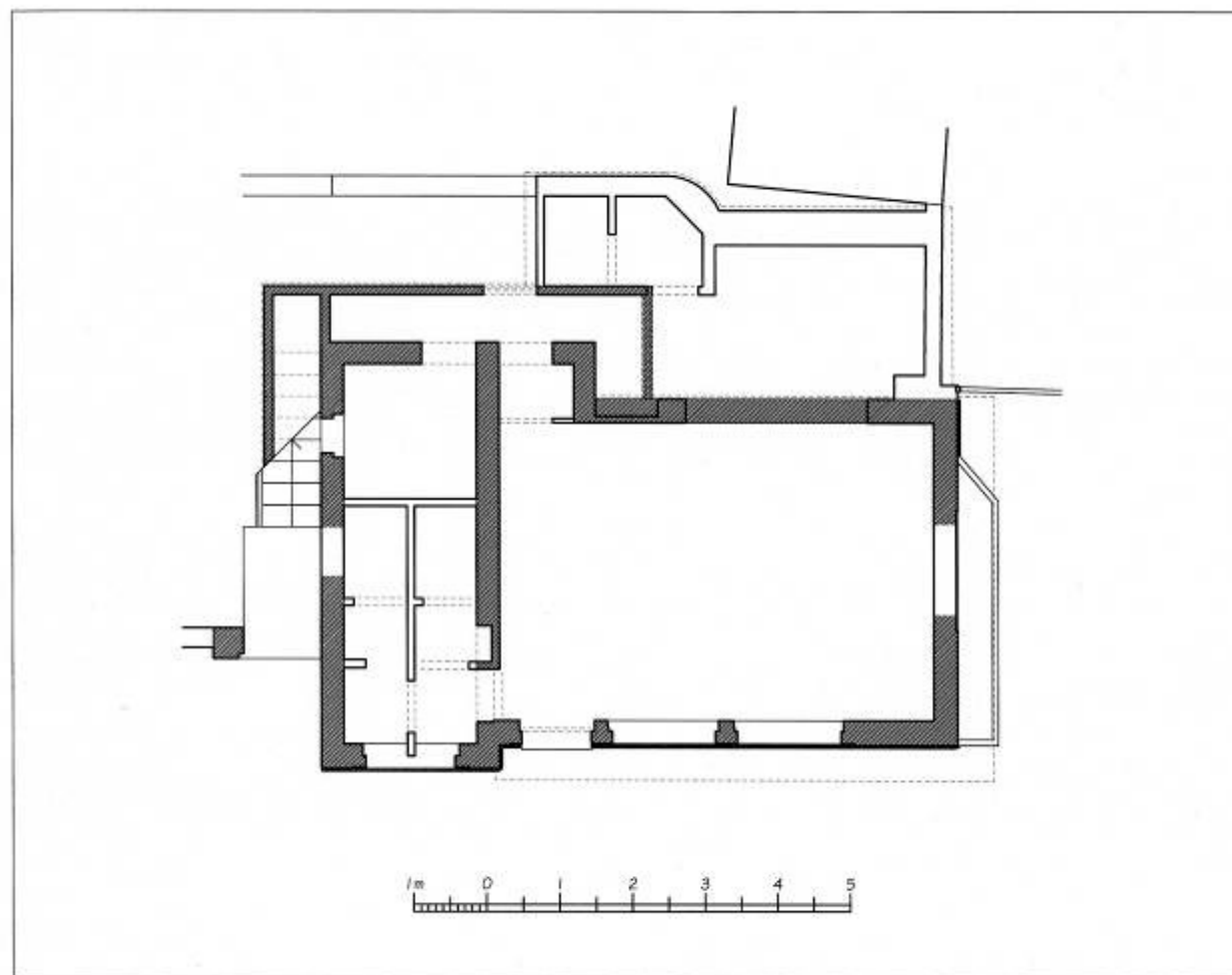
pročelju manjeg volumena, koji pripadaju repertoaru secesijskih ukrasa. Uređenju zapadnog i južnog pročelja posvećena je veća pažnja. Ograda stubišta je od kovanog željeza bez ukrasa dok se ograda terasa sastoji od metalnih okvira sa ispunom od željezne mreže kvadratnog oka. Zapadno, južno i dijelom sjeverno pročelje obrađeni su grubom reljefnom žbukom. Sokl je obrađen ne isti način a odvojen je od ostatka pročelja trakama glatke žbuke koje formiraju karakterističan profil. Otvori su uokvireni okvirom izvedenim u glatkoj žbuci. Donji dio sjevernog pročelja kao i cijelo istočno pročelje ožbukani su glatkom žbukom. Između prozora prizemlja i prvog kata sjevernog volumena vidi se mjesto gdje je stajao natpis koji se nije sačuvao do danas. Uz uglove oba volumena postavljene su po dvije keramičke ploče tamno crvene boje što je također tipičan secesijski detalj. Pločicama je bio ukrašen i dimnjak. Sudeći po kontrastu boja na crno bijelim fotografijama može se zaključiti da je gruba žbuka bila mnogo tamnije boje od površina obrađenih glatkom žbukom (okviri prozora i valoviti ukras).

Zgrada malog restorana na Marjanu 1909. – 1910. g.

Ulaz u građevinu tj. u restoransku salu je na sredini glavnog, zapadnog pročelja. U sjevernom volumenu gdje je visina etaža mnogo niža od glavne sale bili su smješteni servisni prostori. O tome svjedoči i dimnjak koji se pažljivo dizajniran uzdiže nad tim dijelom građevine. Na njemu se sačuvao i originalni završni element od lijevanog željeza.

Iako se u literaturi kao projektant ove građevine spominje Vicko Senjanović sudeći po načinu oblikovanja i korištenju dekorativnih elemenata može se zaključiti da je projektant Petar Senjanović. Naime korištenje keramičkih pločica za ukrašavanje pročelja susrećemo na njegovim vilama Antičević i Lete, a ogradu od željezne mreže u tankom okviru na ogradi vrta vile Smodlaka.

Izvorni zidovi malog restorana

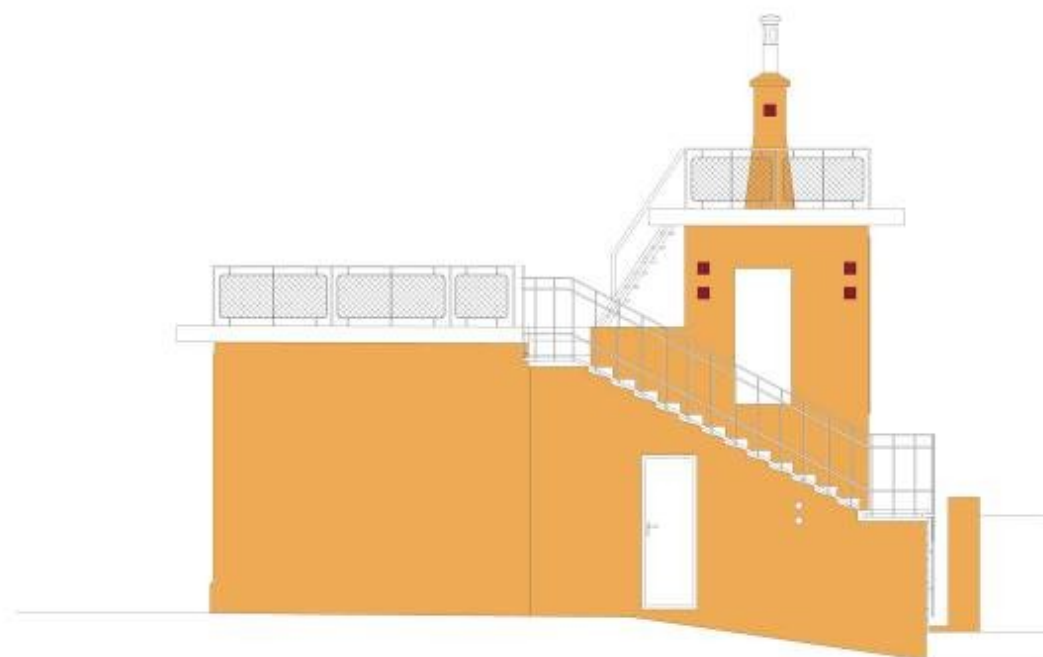

Zgrada malog restorana oko 1912. g.

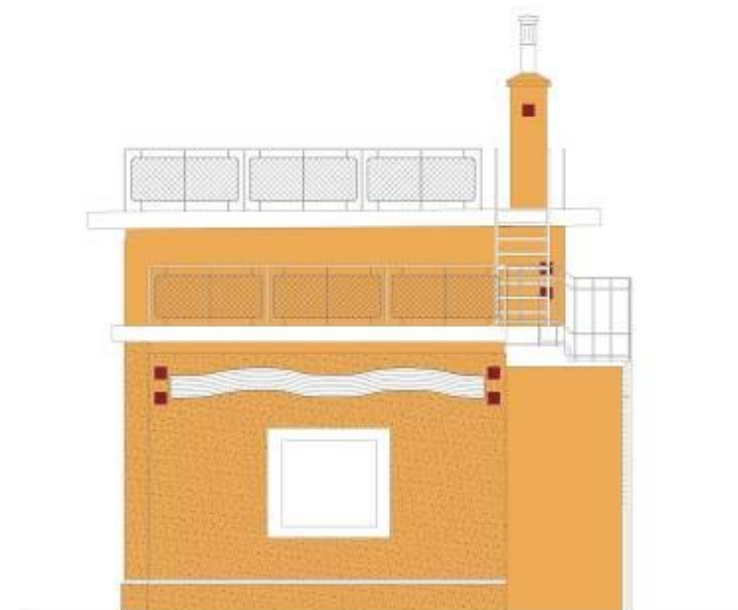
MALI RESTORAN 1909. GODINE

MJ 1:100

ISTOČNO PROČELJE

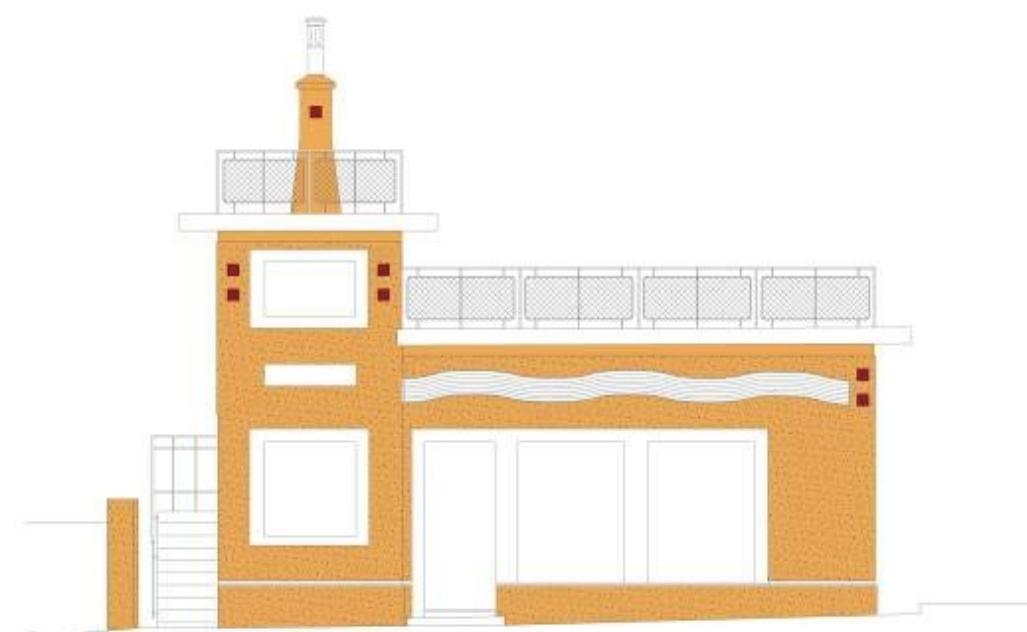
JUŽNO PROČELJE

SJEVERNO PROČELJE

ZAPADNO PROČELJE

Keramičke pločice na uglovima južnog i sjevernog volumena

Gruba reljefna žbuka i profilacija sokla

Dimnjak nad sjevernim volumenom

Prema svjedočenju jednog starijeg djelatnika Zoološkog vrta u zgradi malog restorana nakon Drugog svjetskog rata je bila lugarnica. Sedamdesetih godina restoran je držao ugostitelj Čikeš. Vjerojatno je on proširio građevinu prema istoku kako bi dobio prostor za šank. U istočnom zidu ostavio je veliki otvor kako bi taj dograđeni prostor komunicirao sa salom. Uz zid starog restorana postavio je dimnjak te je zbog toga morao odsjeći originalnu istočnu armiranobetonsku strehu ravnog krova. Valja ipak naglasiti da se prilikom raznih intervencija na pročeljima pokušavalo sanirati oštećenja istovjetnom žbukom. Građevina je u današnju boju obojana sedamdesetih godina. Osamdesetih godina restoran koristi ugostiteljsko poduzeće Union Dalmacija. Na sjevernom volumenu je postavljena antena koja je ujedno zauzela i prostoriju prvog kata. Sile koje proizvodi antena pod utjecajem vjetra sigurno loše utiču na stabilitet zgrade.

Zapadno pročelje manjeg volumena
(između prozora vidi se položaj natpisa)

Stubište uz koje vodi na terasu
položeno uz sjeverni volumen

INTERVENCIJE IZ 1991. GODINE

Do posljednjih intervencija došlo je 1991. godine kada je ugostitelj Brstilo natkrio terasu južnog volumena i povezoao je sa prizemljem novim spiralnim metalnim stubištem probijajući pri tom armiranobetonsku ploču terase. Krov te nadogradnje je izveden od azbestcementnih valovitih ploča na čeličnoj konstrukciji, a zidovi od metalnih profila obloženih azbestcementnim pločama u parapetnom dijelu, a ostakljeni u gornjem dijelu. Iznutra je parapet i krov obložen lesonitom, a u međuprostor je stavljena staklena vuna zbog toplinske izolacije. Nedugo poslije uređenje restoran je zatvoren.

Neprimjerena dogradnja nad južnim volumenom malog secesijskog restorana

Antena na sjevernom volumenom malog secesijskog restorana

ZGRADA VELIKOG RESTORANA IZ 1913. GODINE

Zgrada malog restorana na Marjanu nije zadovoljavala potrebe izletišta pa je na godišnjoj skupštini Društva "Marjan" održanoj 24. ožujka 1912. godine, odlučeno da se na prvom marjanskom vrhu sagradi restoran za čiju je izgradnju trebalo utrošiti 30.000 kruna. Planirano je da se iznajmi češkoj pivovari. Razmišljalo se i o izgradnji hotela na Marjanu što je ipak ostavljeno za bolja vremena.⁴ Natječaj za gradnju raspisan je koncem svibnja, a već početkom 1913. godine otvoren je novi veliki restoran. Na temelju podataka iz arhiva Petra Senjanovića utvrđeno je da je on projektant te građevine te da je on ujedno vodio i radove.⁵ U povodu otvorenja Društvo za umjetnost "Medulić" je u dogovoru s Društvom "Marjan" upriličio veliku umjetničku izložbu.⁶

Uprava "Marjana" je u svibnju 1913. odlučila unajmiti svoju novosagrađenu zgradu restorana, koja je imala i dvoranu od 200 metara četvornih, balkon za glazbu, a u blizini stan od 3 sobe za voditelja. Preporučilo se da bi ugostitelj morao poznavati nekoliko stranih jezika, a ponuda je morala biti raznovrsna.⁷

⁴ S. Piplović, Uređivanje i korištenje Marjana na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, Naš Marjan, Split 2001.

⁵ Arhiv Petra Senjanovića je za razdoblje prije I. svjetskog rata, kada je u Splitu ostvario niz izvrsnih zgrada, izrazito siromašan. Međutim, za zgradu velikog restorana na Marjanu ostavio je nekoliko bilješki s kojima se nedvojbeno utvrđuje njegovo autorstvo. Senjanović je na poledinama dvije razglednice i jednog akvarela zabilježio da je on autor, a na jednoj također da je nadzirao radove. Bilješke nisu datirane, a može se pretpostaviti da su nastale prilikom sređivanja arhiva. Prva bilješka glasi: *Moj projekt i uprava gradjenja*. Uz nju je i Senjanovićev paraf. Druga jednostavno: *moj projekt*. Uz tu bilješku su crvenom olovkom zapisana slova 1918/12, moguće prosinac 1918. godine, međutim nije jasno radi li se o datumu bilješke ili arhiviranju razglednice i je li uopće označavaju datum ili neki drugi broj u arhivu. Najduža je ona na poledini akvarela: *Od mene projektovan paviljon – restaurant na I. om vrhu Marjana. Kasnije adaptiran za prirodoslovni muzej*. Prva dva rukopisa nalaze se na poledini kolorirane razglednice, dok se treći nalazi na poledini akvarela nove restauracije na Marjane. To su jedini pouzdani podaci temeljem kojih se autorstvo zgrade pripisuje P. Senjanoviću.

⁶ "Naše Jedinstvo" od 10. prosinca 1912. godine: **Izložba za Marjan**. Društvo »Medulić« dogovorno sa društvom »Marjan« priređuje početkom novoga ljeta, a prigodom otvorenja nove velike restauracije društva Marjan umjetničku izložbu. Ova će obuhvaćati tri odjela: karikature, fotografije prirodnih ljepota Dalmacije, i arhitektonički projekti za gradnje na Marjanu. Potanje će se priopćiti u pozivimu na pojedine i oglasima za općinstvo.

⁷ "Sloboda" od 24. svibnja 1914. godine: **prava društva „Marijan“** u Splitu unajmljuje svoju novosagradjenu zgradu za veliku restauraciju, uz sva pomješća, potrebita jednoj restauraciji, izmedju kojih je i jedna dvorana od 200 četvornih metara, sa balkonom za glazbu, a u blizini restauracije stan za restauratera, koji sastoji od 3 sobe. Restauracija je sagrađena na najprivlačivijoj tački Spljeta, na prvom vrhu Marjana, gdje ne samo svaki stranac, ali i veliki broj mješćana svakidano dolazi da uživa prirodne krasote. Ponudioci moraju biti voditelji restauracije i imati sposobna voditelja, priznata kao takova od vlasti. Zahtjeva se poznavanje hrvatskoga jezika, a dobro bi bilo, da voditelj poznaje čim više jezika, jer tu dolazi stranaca iz cijeloga svijeta. Voditelj mora obiskrbiti restauraciju sa svim potrebitim pokućstvom i potrebstinama. Tko misli reflektirati na ovo mjesto, nek se osobno ili pismeno obrati potpisanoj upravi društva Marjana u Splitu, koja će mu dati sva potrebita razjašnjenja. Ponude se primaju najdalje do 15 juna ove godine. Upozoruju se zanimanici, da će najamnina, u interesu što višeg saobraćaja stranaca, biti veoma niska.

Hotelier Buljan je početkom 1914. preuzeo vođenje restorana, komforno ga je uredio i opskrbio kvalitetnim jelima i pićima. Restoran je ubrzo postao mjesto zanimljivih zabavnih i kulturnih zbivanja. Tako su 24. travnja iste godine navečer solisti osječke opere održali koncert. Prihod je bio namijenjen uređenju Marjana.⁸ Osim toga, svake nedjelje poslije podne do večeri svirala je kapela gospođe Wratil.⁹ Prvi svjetski rat otežao je daljnji rad. Početkom 1916. godine planirano je ponovno otvaranje restorana na Marjanu, međutim otvorenje se odužilo.¹⁰ Restoran je ponovno otvoren tek oko Uskrsa. Novi voditelj bio je Splićanin Ljubo Domić. On se u teškim ratnim prilikama pobrinuo za pivo, razna druga pića i likere, za hladna i topla jela. Nije žalio truda ni troška da uredi prostorije i opskrbi kuhinju svježim namirnicama, a i cijene su bile pristupačne.¹¹ U rujnu su vlasti zatvorile restoran zbog neke prijave. Nedugo poslije I. svjetskog rata nema vijesti o radu restorana sve do 1924. godine. Tada se navodi da restoran loše radi pa se umjesto njega predviđa manji kiosk na putu prema Sv. Jeri.

⁸ Kako obavještava list "Sloboda" od 24.04.1914. godine: **Koncert na Marjanu**. Kako smo već javili, danas u 6i 30 sati na večer priređuje nekoliko članova solista osječke opere koncerat u restauraciji na Marjanu. Čist prihodi namijenjen je poljepšavanju Marjana. Sudjelovat će g.djica Lovčinska te gg. Bukovski i Škrivanić. Program je lijep. Ulaznica po osobi Kr. 1.- — U nedjelju popodne je koncerat u restauraciji na Marjanu. Svirati će poznata kapela, koja koncertira svaku večer u kavani Gašpić.

⁹ "Naše Jedinstvo" 15. svibnja 1914. godine: *Koncerat na Marjanu. Na Marjanu će svake nedjelje od 3-8 sati poslije podne koncertirati kapela gospodje Wratil. Restauracija je snabdjevena vrućim i hladnim jelima i pečenom janjetinom na ražnju.*

¹⁰ "Naše Jedinstvo" od 24. siječnja, 24. i 31 ožujka,,: *Na Marjanu će se početkom veljače opet otvoriti restauraciju. Uprava se je već obratila poglavarstvu za dozvolu; Na Marjanu će do koji dan otvoriti gostinaca, pa se nadamo, da će opet oživjeti ovaj krasni kraj; Restauracija na Marjanu otvara se do 15. travnja.*

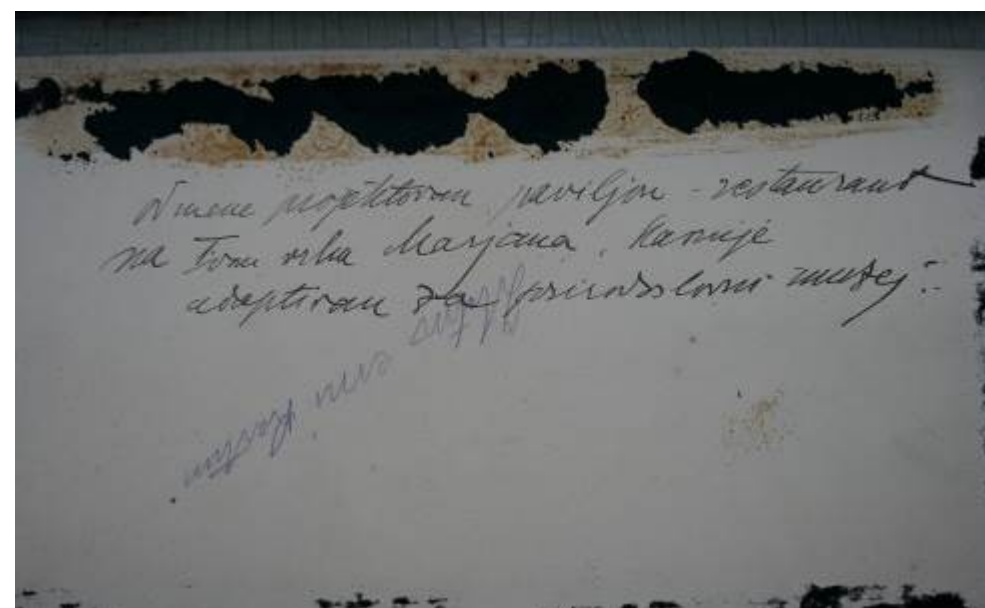
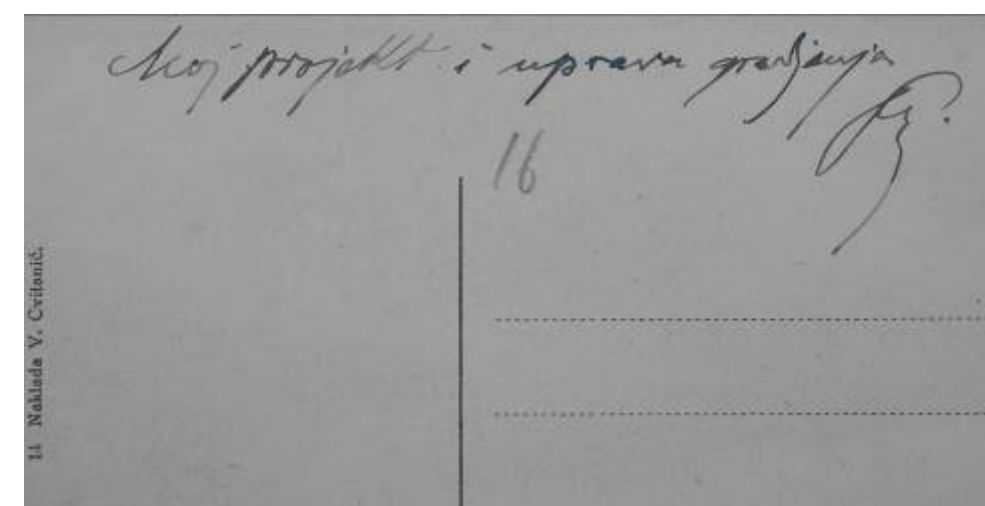
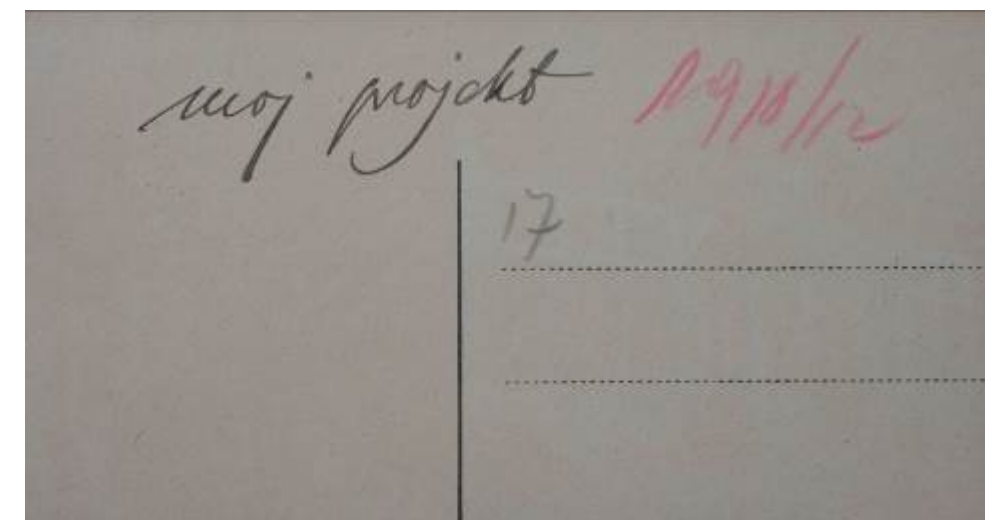
¹¹ "Naše Jedinstvo" od 21. travnja 1916. godine: „*Marjan*“ *Na Uskrs otvara restauraciju naš sugragragjanin Ljubo Domić. Bilo je i vrijeme da se otvori, a da prijatelji Marjana, uopće prirode i njezinih ljepota na onoma rajskome visu nagju čega da se založe, i da srknu. Domić se pobrinuo i u ovim teškim prilikama za pivo, razna pića i likere i za hranu hladnu, po volji i vruću. Što je glavno Domić je garancija čistoće i solidnosti, tako da nije žalio troška ni truda samo da uzima uvijek svježe, zdrave zakuske i uopće što treba za užinu, za objed ili večeru. Cijene će biti pristojne. U ovo doba će svaki kratkim izletom na Marjan, ako će i dva puta na sedmici, uopće nedjeljno ili blagdanom naći odmora od briga i zaokupljenosti, što treba i za zdravlje tjelesno, pa i za duševno osvježanje, pa smo sigurni da će Marjan mnogi pohagjati.* Tada glavni dnevni list u Splitu "Naše Jedinstvo" nastavilo je pratiti rad novootvorene restauracija, tako da 26. travnja izvještava: *Na Marjanu bilo je nekoliko njih i na Uskrs uprkos ružnom vremenu, a u ponedjenik svijeta dosta, tako i jučer prilično, pa neka je bio dan rabotni. Svi uopće hvale se na restauraciju Lj. Domića; hrana svježa, izabrana, a sve čisto. Biva, dva glavna uslova, koja jamče da će i restauracija privlačiti ljubitelje prirode na krasnome Marjanu. Pored toga se i Domić nastavio oglašavati tako da se u nedjelju 28. svibnja pojavio napis u "Našem Jedinstvu" koji na koncizan način svjedoči o ukusu i potrebi vremena: Na Marjanu, u restauraciji sutra će biti dobre janjetine i drugih toplih i hladnih jela te hladne pive i rujnoga vinca.*

Akvarel nove zgrade na Marjanu, (arhiv P. Senjanovića)

Razglednica s prikazom novog ili velikog restorana na Marjanu, oko 1913. – 1914. g.
(arhiv P. Senjanovića)

Poledine slike i razglednica koje dokazuju autorstvo P. Senjanovića

IZGLED VELIKOG RESTORANA 1913. GODINE

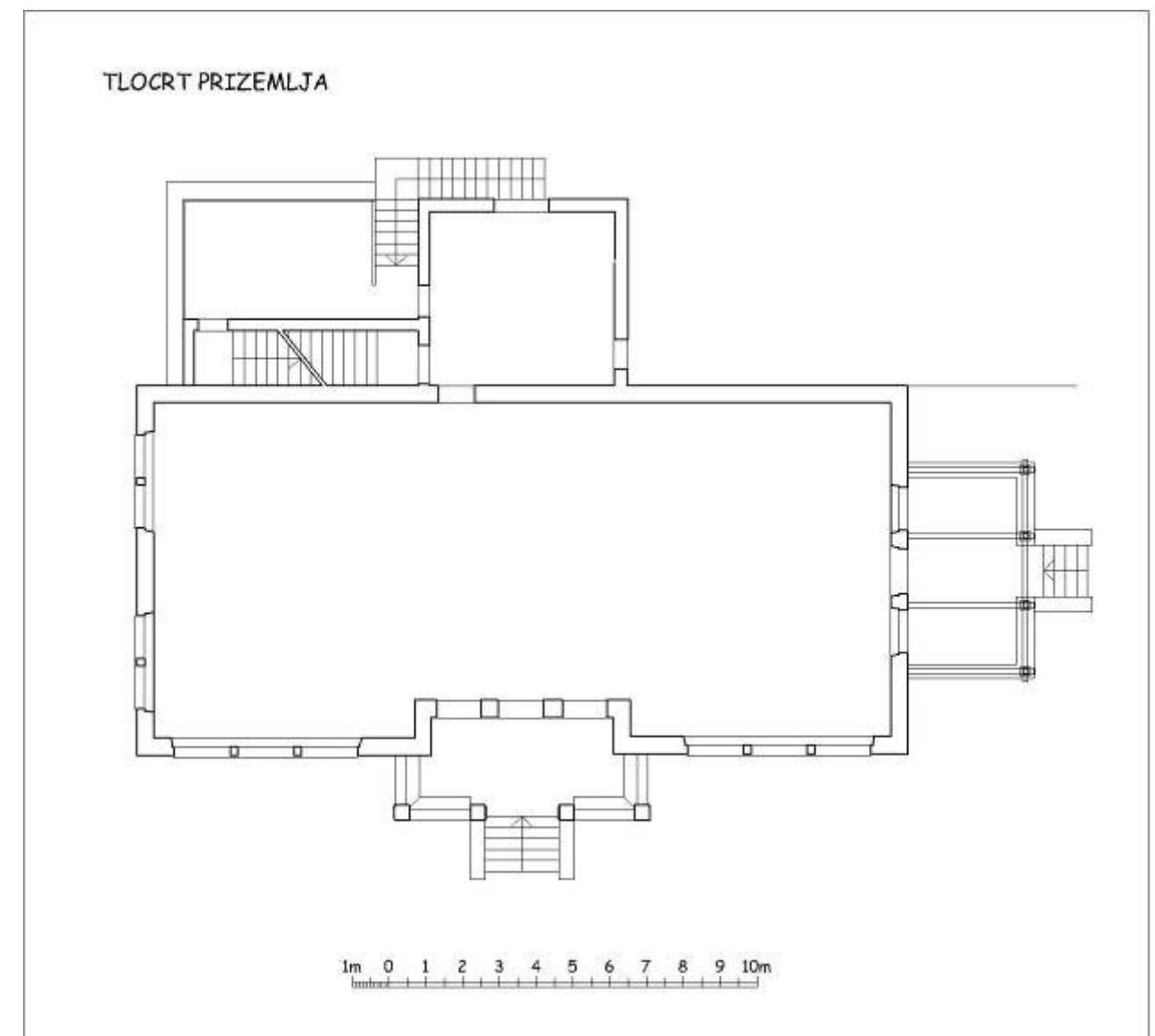
Senjanovićeve zgrade velikog restorana na Marjanu podignuta je na kosom terenu pa je gledajući s juga prizemnica, a sa sjevera jednokatnica. U daljnjem tekstu tu donju etažu zvati ćemo suteran. Radi se o secesijski oblikovanoj građevini pravokutnog tlocrta iz kojega na istoku strši veranda, a na sjeveru stan upravitelja. Suteran je izgrađen u betonu dok je prizemlje zidano opekom.

Nad niskim kamenim soklom diže se rustično ožbukani, a potom nad njim fino žbukani zid. U središnjem, nešto uvučenom dijelu južnog pročelja nalazi se ulaz koji ima troja vrata. Pred njim je trijem natkriven trovodnim krovom pokriven kupom kanalicom čija drvena konstrukcija počiva na četiri rustično ožbukana stupa. Uz ogradni zid trijema su položene kamene konzolne klupe. Iznad krova uzdiže se atika čiji su rubovi flankirani pilonima ukrašenim udubljenim kasetnim poljima. Na atici je izvorno bilo upisano krupnim slovima secesijskih obilježja: MARJAN. Bočni dijelovi južnog pročelja rastvoreni su dvama velikim pravokutnim trodijelnim prozorima s nadsvjetlom. Prozorski otvori su uokvireni bijelim kamenim gredama što u kontrastu s izvornom žbukom daje posebnu slikovitost pročeljima.

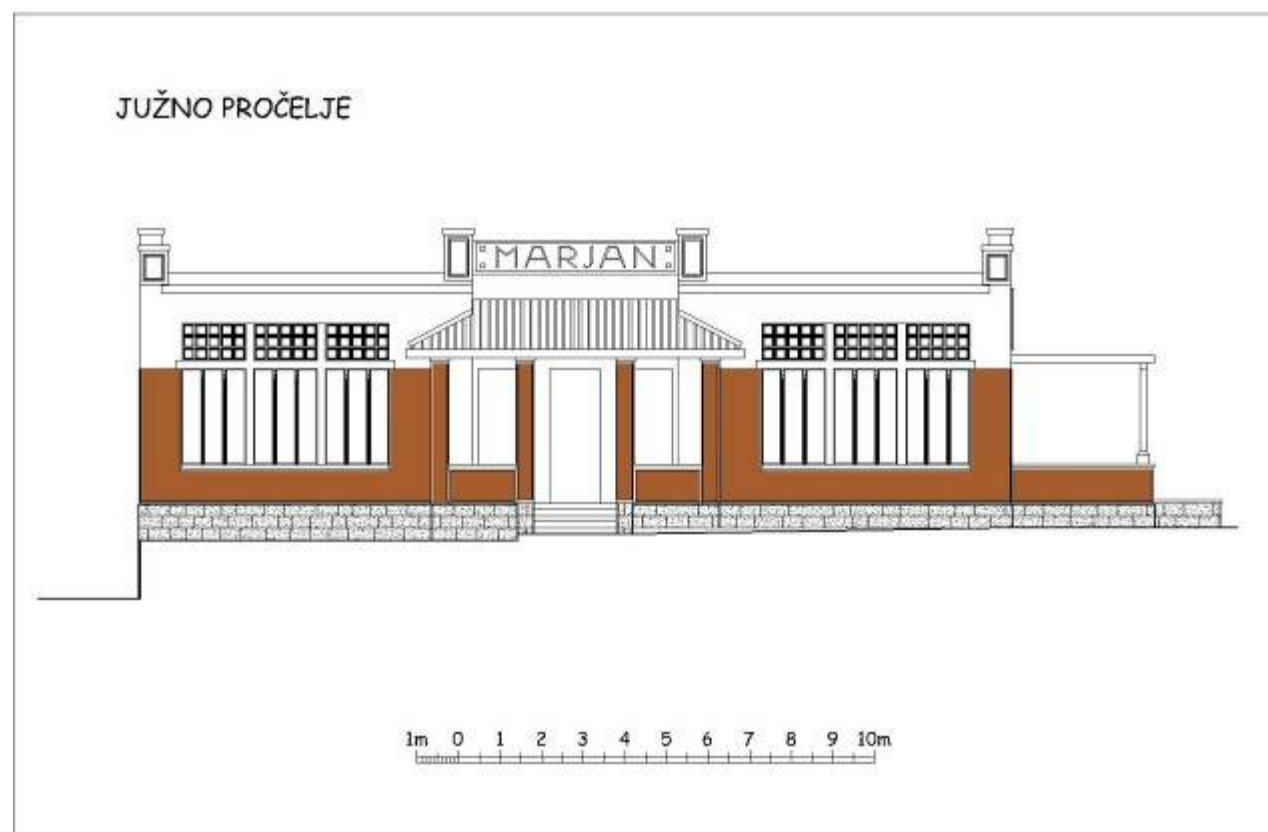

Veliki restoran između 1913. i 1924. godine.

Iznad otvora je istaknuta drvena streha sa karakteristično profiliranim gredama a između njih, u razini zida kuće, postoje perforirane ploče koje su omogućivale ventilaciju potkrovlja. Drvena konstrukcija krova je minimalnog nagiba iz čega se zaključuje da je bila pokrivena limom. Na sjevernom pročelju streha nije stršila izvan razine zida.

Veliki restoran, rekonstrukcija izvornog stanja

Rekonstrukcija izvornog stanja

Detalj ugla građevine

Izvorni elementi oluka

Spoj kamenog sokla i zida verande

Unutrašnjost verande

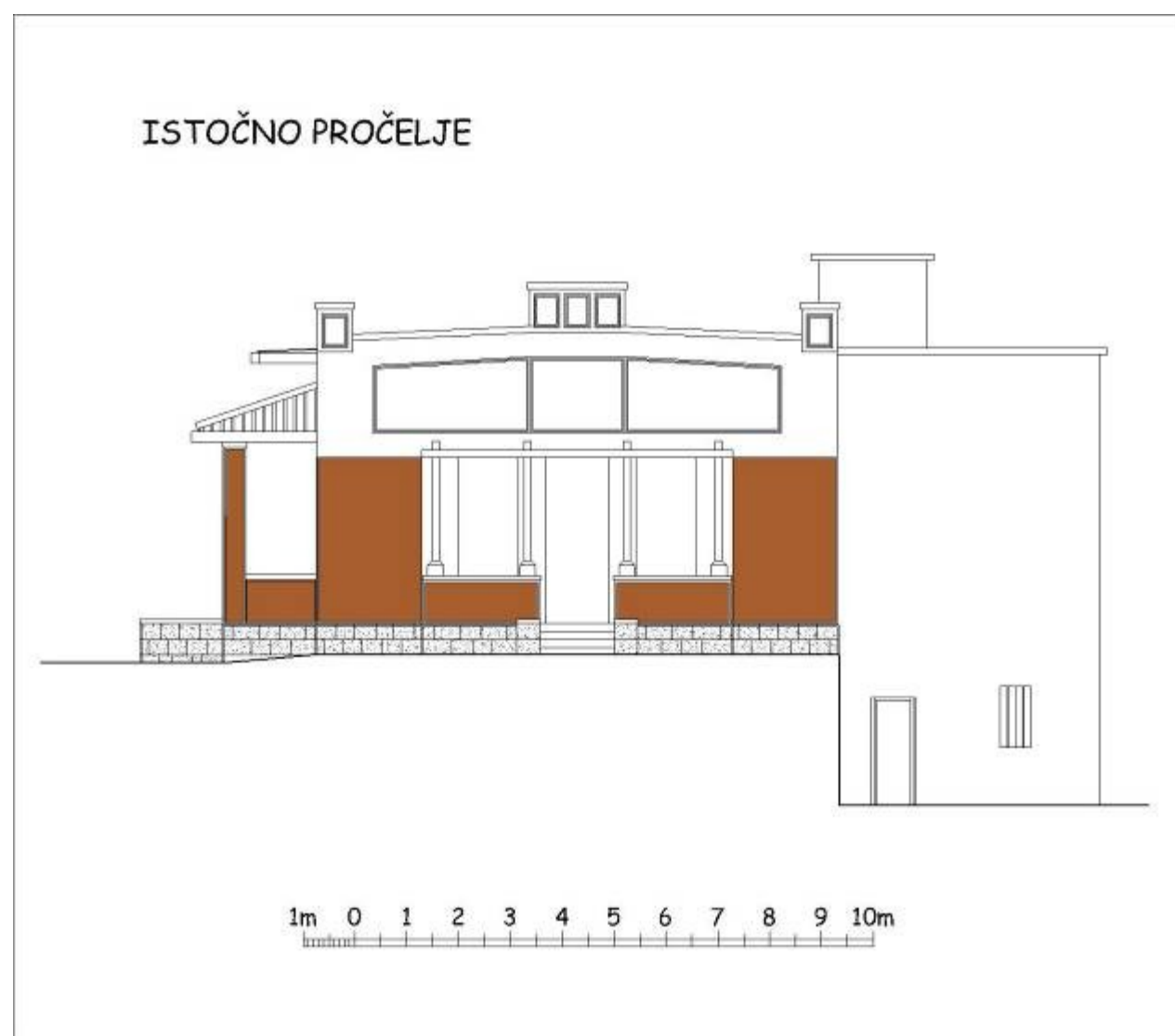

Detalj spoja stupa sa krovom

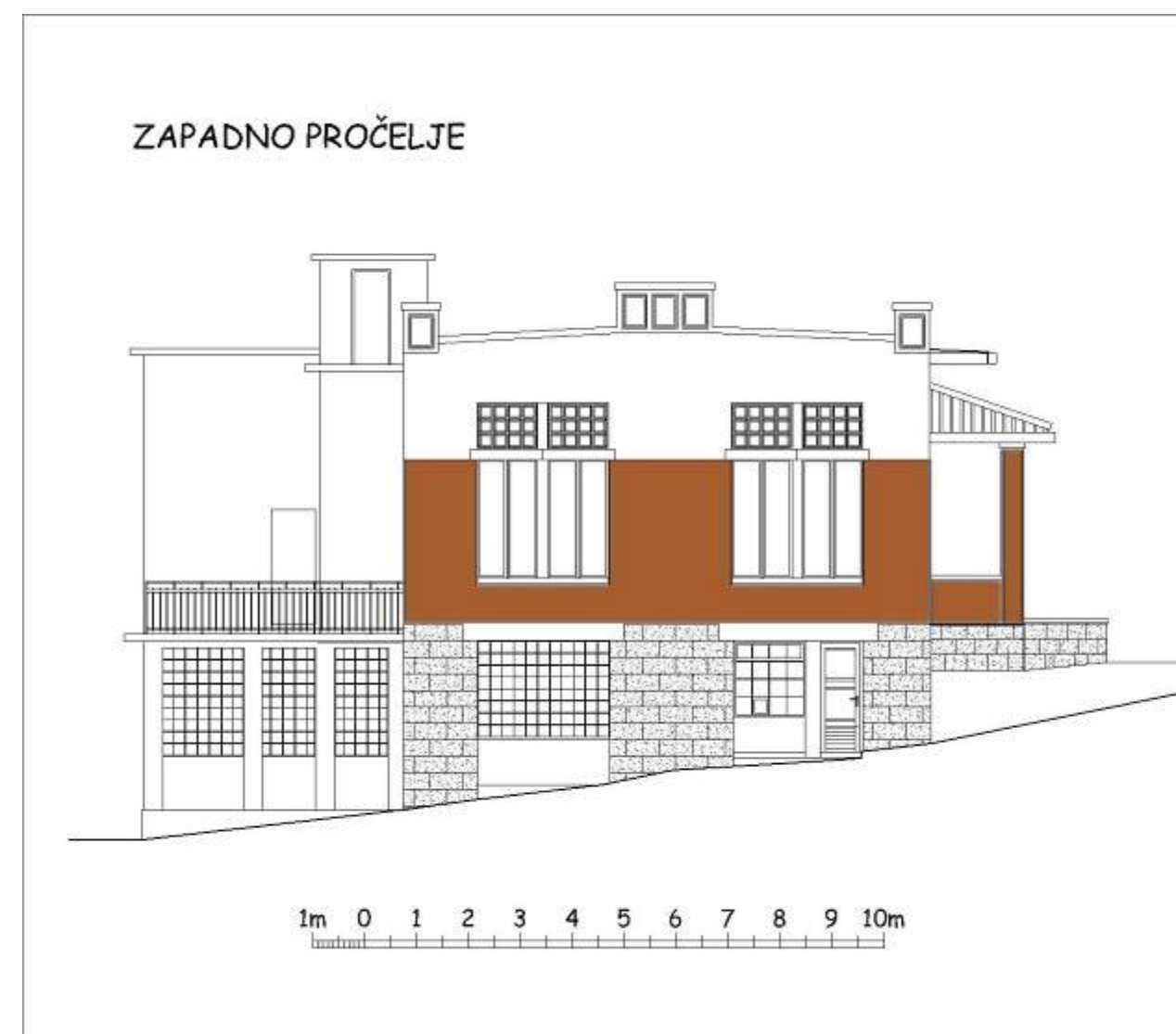
Rosete na spoju zida i krovišta

Istočno je pročelje raščlanjeno jednim trodijelnim otvorom u ritmu prozor- vrata - prozor. Pred njim se nalazi veranda. Na kamenu poklopnici parapeta verande dižu se četiri drvena stupa položena na kamenu bazu, koji pridržavaju drvene grede odrine. Kosi završetak bočnih pročelja sugerira kosinu krova koji se iza njega nalazi. Na uglovima pročelja se uzdižu kasetirani piloni, a u sredini je širi pilon s tri kasetna polja. Plitko trodijelno trapezasto polje nalazi se na zidnoj površini iznad trodijelnog otvora.

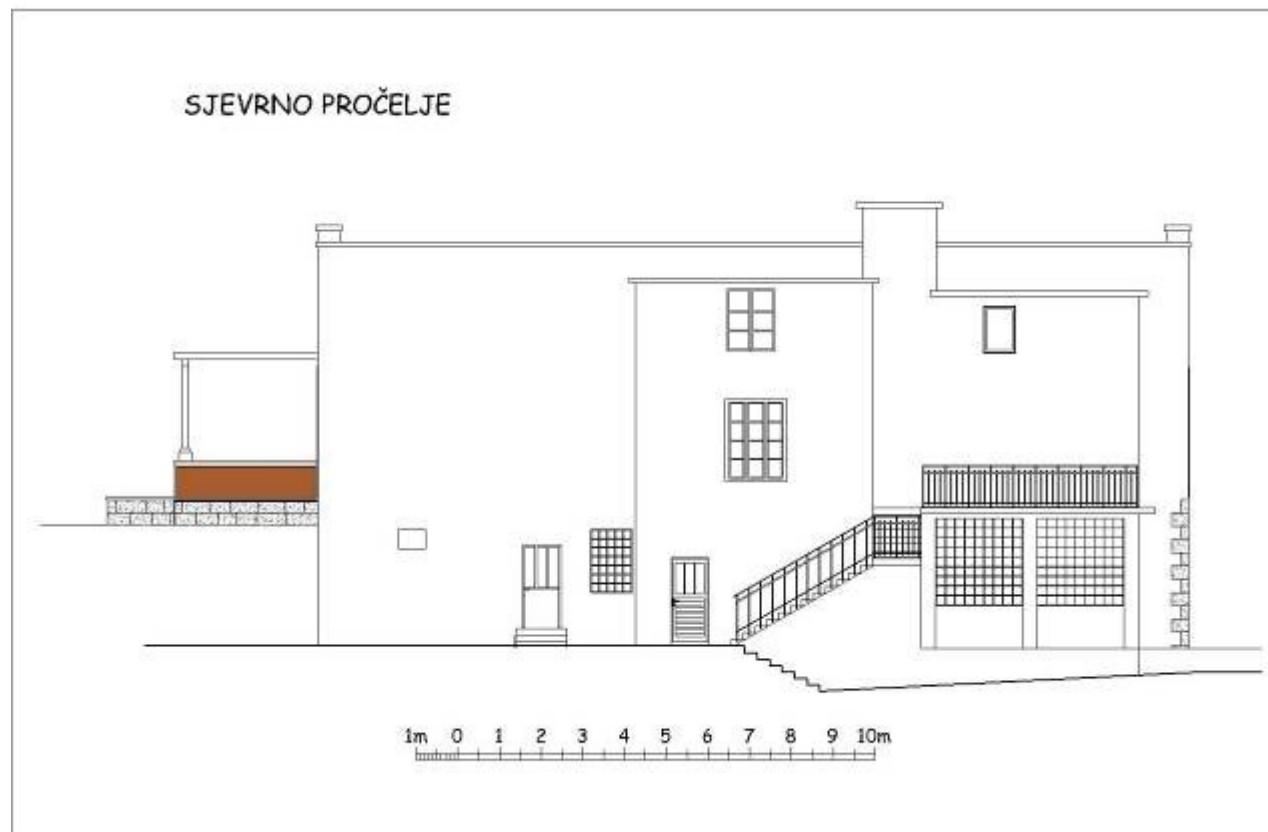
Rekonstrukcija izvornog stanja

Zapadno pročelje je raščlanjeno simetrično dvama dvodijelnim prozorima s nadsvjetlom a u kasetiranom pilonu na sredini pročelja vješto je skriven dimnjak. Suteran je oblikovan kamenim kvaderima bunjato obrade kakvima je zidan sokl južnog i istočnog pročelja. U sjevernom dijelu je prozor, a u južnom veliki otvor podijeljen na prozor i vrata. Ti otvori su ostakljeni malim stakalcima u metalnom okviru. Iznad vrata sačuvan je natpis s oslikanim slovima BUFFET, iz vremena kada je restoran preuređen u muzej.

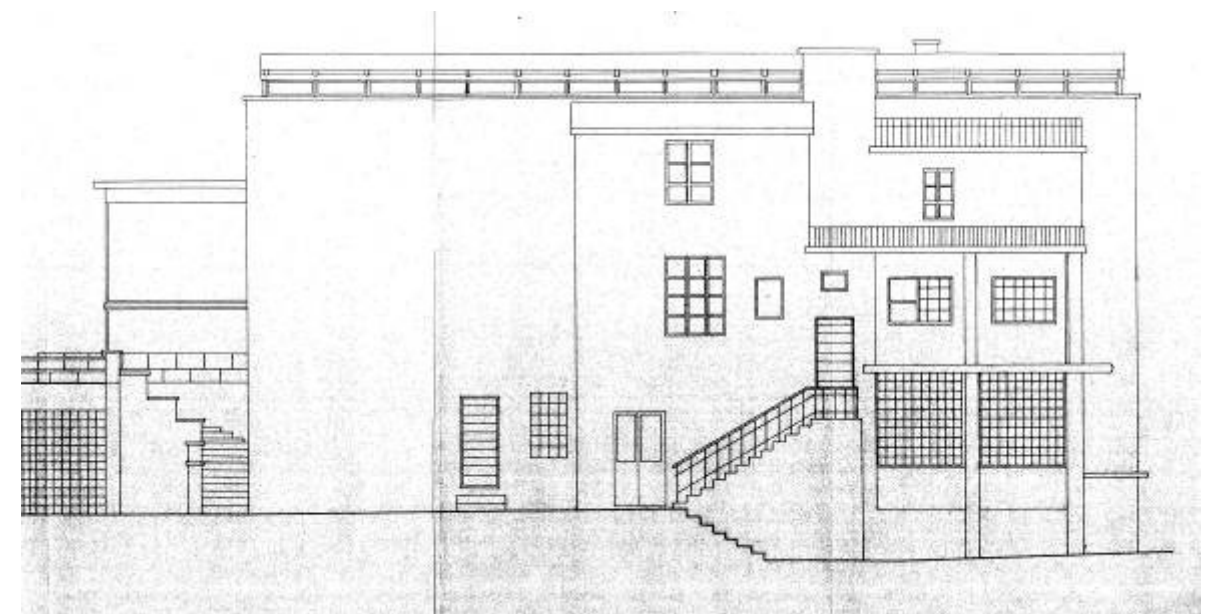
Rekonstrukcija izvornog stanja

Sjeverno pročelje građevine obrađeno je mnogo skromnije glatkom žbukom i sa otvorima bez kamenog okvira. Volumen u kojemu je bio smješten stan voditelja restorana osim suterena imao je dva kata koji nisu prelazili visinu glavnog volumena restorana. Na prvi kat stana voditelja restorana penjalo se vanjskim stubištem koje se vidi na projektu adaptacije građevine iz 1962. godine, a koje je kasnije porušeno. Zapadni dio sjevernog dijela građevine je mnogo uži od onog istočnog i može se pretpostaviti da je u njemu bilo stubište koje je vodilo na drugi kat. U prizemlju tog dijela se sačuvao veliki lučni otvor koji je nosio platno zida. Na planu grada Splita iz 1914. godine zgrada velikog restorana nacrtana je u današnjim gabaritima stoga se može zaključiti da je ostakljena veranda u visini suterena postojala već tada. Nad njom je bila ravna terasa.

Rekonstrukcija izvornog stanja

Kako nije sačuvan originalni projekt unutrašnju dispoziciju prostora možemo pretpostaviti na temelju tragova na građevini i prema podacima iz ondašnjih novina. Glavna dvorana restorana je prema tekstu iz novina imala je 200 m² te se može zaključiti da je prizemni prostor glavnog volumena građevine korišten kao jedna prostorija. U tisku se spominje balkon za glazbu u glavnoj sali. Kuhinja koja se nigdje ne spominje je mogla biti u suterenu glavnog volumena s tim da je morala imati direktnu vezu sa salom, stepenicama ili liftom za hranu. U istočnom dijelu suterena je cisterna.

Sjeverno pročelje, projekt iz 1962. godine

Pogled na sjverozapadni dio nekadašnjeg velikog restorana, kasnije Prirodoslovnog muzeja s naknadnim prigradnjama

Luk u suterenu zapadnog dijela sjevernog volumena

Ostatak stepenica koje su vodile na prvi kat sjevernog volumena

Desni dio stepenica pripadao je vanjskom stubištu koje je vodilo na 1. kat

Sačuvani elementi izvorne stolarije

ADAPTACIJA VELIKOG RESTORANA U PRIRODOSLOVNI MUZEJ 1926. GODINE

U Splitu se odavna postavljalo pitanje osnutka prirodoslovnog muzeja. Na prijedlog načelnika Ive Tartaglije, Općinsko upraviteljstvo se 1924. godine za mišljenje obratilo prof. Umberto Girometti, stručnjaku za prirodne znanosti. On je podnio iscrpan izvještaj na sjednici Općinskog vijeća 20. ožujka. Njegov program je usvojen pa je odlučeno da se muzej privremeno smjesti u novome Općinskom domu na Solinskoj cesti, i to u njegovu potkrovlju. Ustanova se brzo razvijala i prostorije su uskoro postale tijesne za pohranjivanje predmeta, a pogotovu za njihovo izlaganje. To je ponukalo Općinu da se pobrine za novi prostor. Kao najpodesniji, izabran je restoran na prvom vrhu Marjana. Planirana je pregradnja dvorane restorana gdje bi se smjestile bogate kolekcije. U sjevernom dijelu bile bi uprava i knjižnica.¹² O preuređenju zgrade na Marjanu raspravljalo se na sjednici Općinskoga vijeća 28. rujna 1924. godine pod točkom 6.: *Preuđenje općinske zgrade na Marjanu u Prirodoslovni muzej* što su vijećnici i prihvatili.¹³

¹² O svemu je "Novo doba", kako mu i samo ime kaže, glavni dnevni list Splita poslije I. svjetskog rata, opširno pisalo 21. rujna 1924. godine: **Pitanje zgrade za »Gradski prirodoslovni muzej«.** Doznajemo, da će se kroz najkraće doba adaptirati i zgrada dosadašnje restauracije na prvom vrhu Marjana za prostorije »Gradskega prirodoslovnog muzeja«. Ova se važna kulturna ustanova, osnovana tek početkom ove godine, razvila već do danas toliko, da joj dosadašnje privremene prostorije u općinskom domu ne dostaju za daljno sabiranje prirodnina, a kamoli za njihovo izlaganje. Ta je radosna činjenica ponukala općinu, da se pobrine za nove prostorije ove mlade ustanove, koja će imati znatnu ulogu pri odgoju splitske mladeži i pri podizanju ugleda našega grada prema vanjskom svijetu. Što se tiče izbora položaja za prostorije muzeja Marjan je za tu svrhu vrlo podesan. Gdje može da bolje pristaje hram prirode do baš na Marjanu? Bit će on i nova atrakciona točka, bit će zdrava duševna okrepica za svakog posjetitelja. Mjesto pak restauracije, koja je, budi usput rečeno, bila pasivna toliko za općinu koliko i za najamnika, bit će podignut ukusni »Kiosk« na cesti, koja vodi k Sv. Jeri, u kojemu će posjetioci Marjana moći da se naužiju zdravoga mlijeka, mliječkih proizvoda i marjanskoga meda. to se pak tiče adaptacije zgrade za muzej velika će se dvorana sadašnje restauracije razdijeliti u tri dijela, u kojima će biti smještene bogate kolekcije, što ih muzej već posjeduje. Među njima će biti osobito zanimljive kolekcije morskih školjakaša, dalmatinskih okamina, kornjaša, te speleološko — prethistorijskih predmeta. Sa istočne će se pak strane zgrade podignuti »vivarium« za naše ptice i pjevice, gmazove, vodozemce i ine životinje. U sjevernom predjelu zgrade bit će uredjen laboratorij, smještena uprava i biblioteka, dok će podzemni podrumi služiti kao spremište za tekućine za konzerviranje i za razne druge muzealne potrepštine.

¹³ **PREUDEŠENJE OPĆINSKE ZGRADE NA MARJANU ZA PRIRODOSLOVNI MUZEJ.** Općina je prema zaključku Općinskog Vijeća osnovala Prirodoslovni muzej i smjestila ga u zgradu Općinskog Doma. On se međutim tako razvio da su mu sadašnje prostorije pretijesne. Općinsko Upraviteljstvo zaključilo je da preuredi općinsku zgradu na Marjanu za prirodoslovni muzej. Prema osnovi dobilo bi se tri dvorane za muzej, jedna soba za upravu, jedna za laboratorij, jedna za sprave konoba i skladište. Vijećnik inž. Marchi predlaže da se ovo pitanje skine sa dnevnoga reda radi premalog broja prisutnih vijećnika. Pitanje je važno, i on predlaže da se odloži za drugu sjednicu kad će biti više vijećnika. Povodom ovog predloga razvila se diskusija. Predlog inž. Markia bio je odbiven većinom glasova. Zaključak Općinskog Upraviteljstva prihvaćen je većinom glasova.

Zgrada velikog restorana preuređena u Prirodoslovni muzej, razglednica iz 1928. g.

Kako bi se građanstvo što više priklonilo Prirodoslovnom muzeju u Splitu u "Novom dobu" u predbožićnom broju, 24. prosinca 1924. godine objavljen je veliki tekst nepoznatog autora, potpisan pod pseudonimom Zoofil. Podaci potječu od tadašnjeg kustosa muzeja Umberta Giromette, a moguće je i on sam autor članka. Tekst je iznimno vrijedan za povijest Prirodoslovnog muzeja jer precizno donosi popis zbirke krajem 1924. godine¹⁴

¹⁴ **Razvoj »Gradskog prirodoslovnog muzeja« u prvoj godini opstanka.** Kad je u februaru ove godine bio hvalevrijednim zaključkom Općinske Uprave udaren temelj »Gradskega prirodoslovnog muzeja« u Splitu, posumnjali smo uvelike u njegov razvoj, premda svijesni visoke kulturne važnosti takve ustanove. Ni imenovanje prof. Giromette kustosom muzeja — kojemu svako priznanje za njegov rad na polju prirodnih znanosti — nije moglo da o protivnome uvjeri, i to toga, što su prošla ona lijepa vremena, kad je kod šireg općinstva bilo interesa i ljubavi za prirodu. Treba se naime sjetiti, da muzej nije puka zgrada, koja se novcem sagradi, već da je on posljedica dugogodišnjega neumornog sabiranja i skupnoga rada ne tek pojedinaca, već velikoga broja ljubitelja prirode diljem čitave pokrajine. Današnje je poratno doba djelovalo i na ovome polju utoliko negativno, ukoliko je upravo teško naći na osobe koje bi što god svoga slobodnog vremena dobrohotno žrtvovala za razvoj kulturne ustanove, kao što je to hram prirode.

Naš nas je nekadašnji posjet u privremene prostorije prirodoslovnoga muzeja mogao ipak da o protivnome uvjeri. Mi smo našli tu već toliko raznovrsnoga i dragocjenog materijala, da svečani otvor muzeja nije drugo nego pitanje zgrade; činjenica dakle koja je na nas upravo utješljivo djelovala, jer nam je zasvjedočila kako ima kod nas još osoba kojima je naša raznovrsna i bogata priroda mila i draga. Navlastito smo se pak razveselili doznajući dod gosp. kustosa, čijom smo susretljivošću mogli da letimično pregledamo sabrani materijal, kako sabiranje prirodnina po čitavoj našoj pokrajini svedj bolje napreduje i što se pri sabiranju takmace čak i seljani. Gosp. nam je kustos predočio nadalje pohvalno zauzimanje Općinske Uprave za muzej te nam saopćio, kako je Općinsko Vijeće zaključilo dali se današnja općinska zgrada na prvom Marjanskom vrhu preudesi za muzealne prostorije. Taj nam se je zaključak koji će se početkom premaljeća ostvariti u uvelike svidio, jer gdje da se podigne časniji hram »Prirodi« do u onoj divnoj marjanskoj! Premda smo na brzu

Početak travnja 1925. započelo se s radovima na adaptaciji zgrade za Prirodoslovni muzej. Velika dvorana restorana na jugu podijeljena je na tri prostorije, od kojih je srednja određena za kolekcije sisavaca, ptica, gmazova i vodozemaca. U zapadnu se kanilo smjestiti ribe, rakove, školjke bodljikaše, a u istočnu paleontološku i prapovijesnu zbirku sa zbirkom ruda. U sjevernom dijelu zgrade, u nekadašnjem stanu upravitelja, smještena je entomološka zbirka, a u dogradnji na istoku vivarij za domaće ptice pjevice, gmazove i vodozemce. Radovi su brzo napredovali. Dana 18. svibnja otvoren je u zapadnom dijelu zgrade udoban bife, gdje su se posluživala hladna jela i pića. Planiralo se sve radove dovršiti do konca mjeseca. U svrhu uređenja vivarija uprava Gradskoga prirodoslovnog muzeja uputila je molbu prijateljima prirode iz Dalmacije da se zauzmu oko sabiranja životinja. Ideja o uređenju vivarija dovela je do podizanja

Zoološkog vrta, ili vrtića, kako su ga tada nazivali.¹⁵ Na jesen 1925. prišlo se gradnji

zoološkog vrta uz Muzej.¹⁶ Nakon što su završeni radovi adaptacije zgrade i postava, Muzej je svečano otvoren 5. travnja 1926. godine. Na platou pred ulazom okupilo se mnoštvo uzvanika, među kojima su bili načelnik dr. Ivo Tartaglia, dr. Ante Trumbić, dr. Grisogono, zamjenik velikog župana Radimiri, zapovjednik mjesta Daskalović, predsjednik "Marjana" dr. Jakša Račić, don Frane Bulić i predsjednik prizivnog suda dr. Meichsner. Govorio je najprije kustos profesor Girometta, naglasivši važnost nove ustanove za prosvjetu i kulturu grada. Načelnik Tartaglia je naveo kako je Općinsko upraviteljstvo Splita učinilo sve što je bilo u njegovoj moći da pomogne tu važnu akciju. Na kraju je govorio don Frane Bulić. Iza toga su prisutni razgledali Muzej i Zoološki vrt. Zanimanje građana bilo je veliko. Već prvog dana obišlo ga je 3000 osoba. Brojni su posjeti, osobito u prvo vrijeme. Dolazile su čitave obitelji i stranci iz Švicarske, Njemačke i Engleske, koji su osobitu pozornost pokazivali za dvoranu paleontologije i pećinskih nalaza. Tada je sa sjeverne strane zgrade uređeno nekoliko nastamba za vukove, lisice i ptice grabljivice. U početku je to napravljeno da se privuku posjetitelji, ali kako je zanimanje bilo veliko, nastavilo se s proširenjem.

Prirodoslovni muzej i akvarij nedugo poslije 1928. godine

IZGLED GRAĐEVINE 1926. GODINE

Unutrašnjost velike restoranske sale je podijeljena na tri dijela kako bi se smjestile tri zbirke dok je u verandi smješten vivarij. Veliki broj izvornih vitrina je još uvijek sačuvan. Izložbeni prostor proširio se na jednu prostoriju sjevernog dijela zgrade gdje je smještena entomološka zbirka. U sjevernom dijelu uređena je biblioteka i kancelarije muzeja. U zapadnom dijelu suterena je uređen Buffet, a ostatak prostora je namijenjen prepariranju životinja. Nad ulazom u muzej na atici na kojoj je ranije pisalo Marjan stavljen je natpis "Prirodoslovni muzej".

Paleontološka i prapovijesna zbirka te zbirka ruda u istočnom dijelu velike sale

Entomološka zbirka u sjevernom dijelu zgrade

Zgrada Prirodoslovnog muzeja s zatvorenom verandom i ogradom koja se pružala uokolo akvarija

Istočno pročelje Prirodoslovnog muzeja s verandom u prvom planu

Da bi se u verandi smjestio vivarij prostor je natkriven armiranobetonskom pločom. Južno pročelje je iznad parapeta ostakljeno stakalcima u metalnom okviru, dok je sjeverno potpuno zatvoreno vjerojatno zbog zaštite od hladnog vjetrova sa sjevera. Istočno, pročelje pred kojim su već postojale pristupne stubice oblikovano je trodijelno (prozor - vrata - prozor). U zaključku je sačuvan secesijski ukras trapezastih polja izveden u žbuci. Dva prozora koja su ostala unutar verande zazidana su i pretvorena u niše.

Ta se elegantna, ukusna i funkcionalna prigradnja može povezati uz arhitekta Kodla koji je kasnije u vrlo sličnom stilu projektirao akvarij u neposrednoj blizini. Kako se paralelno sa radovima adaptacije građevine za muzej počeo uređivati i zoološki vrt može se pretpostaviti da su tada sagrađene stepenice sjeverno od verande kojima se spuštalo prema zoološkom vrtu. Stube su od betona sa punom ožbukanom zidanom ogradom koja ih stepenasto prati.

Detalj žbuke i ostakljenja

Prozor istočnog pročelja pretvoren u nišu

Buffet otvoren u zapadnom dijelu suterena

Stubište koje povezuje plato sa Zoološkim vrtom

Stubište koje povezuje plato sa Zoološkim vrtom

ADAPTACIJA GRAĐEVINE 1962.

Do početka šezdesetih godina 20. stoljeća na sklopu građevina Prirodoslovnog muzeja-Zoološkog vrta u Splitu, kako se ustanova od 1962. godine službeno naziva, nije bilo većih zahvata, a ustanova djeluje unutar kapaciteta zadanih prije II. svjetskog rata. Godine 1962. tadašnja NOO Split -Odjel za kulturu naručuje od Urbanističkog biroa -

ruku pregledali raznovrsni materijal, koji muzej posjeduje, držimo ipak uputnim da o tome ukratko izvijestimo i šire općinstvo.

Prvo mjesto zauzimlje tu zasigurno kolekciji dalmatinskih okamina, sabrana i darovana gradu Splitu od prof. R. Gasperini-a. Ima ona preko 1700 okamina, koje nam predočuju zanimljivu floru i faunu radnih formacija (od donjega triasa do diluvuma) kopnene i otočke Dalmacije. Bogato su toj kolekciji zastupani eocenski fitofosili okolice Sinja te oligocenski fito i zoofosili brda Promine. Veoma su interesantne takodjer i lijepo sačuvane ribe iz kredne formacije otočke Dalmacije, navlastito otoka Hvara. Ova će kolekcija zapremati sama za sebe čitavu jednu dvoranu u novim prostorijama muzeja, a bit će i po stranoga paleontologa prava atrakcija.

Druga po vrijednosni i raznolikosti vrsta jest kolekcija jadranskih puževa i školjkaša, sabrana po velečasnome Don Blažu Cvitanoviću u Velom Ratu, a determinirana većim dijelom po našem čuvenom konkologu pok. prof. Brusini i talijanskom naučnjaku markizu di Monterosato. U toj je kolekciji sabrano preko 800 vrsta mekušaca u više desetak tisuća egzemplara. Osim što su tu reprezentiran gotovo svi školjkaši i puževi Jadranskoga mora, imade ondje i nekoliko zanimljivih »unicata«. Interesantnu ovu kolekciju bijaše tijekom rata kupio »Zadružni Savez«, koji ju je pri osnutku prirodoslovnog muzeja hvalevrijedno predao njemu na pohranu.

Treća kolekcija, ne manje zanimljiva, jest kolekcija dalmatinskih korejaša (Coleoptara), sabrana po pok. dru. E. Karamanu. Ona se sastoji od više desetaka tisuća majstorski prepariranih i stručna determinovanih egzemplara. Kako veći dio toga zanimljivog materijala, iz kojega izbija toliko ustrpljenja, toliko ljubavi i požrtvovnosti za prirodu, predstavlja koleoptereološki živalj splitske okolice, mora se ona smatrati nečim intimno splitskim, zbog čega ne možemo a da ovom zgodom ne pohvalimo djelovanje načelnika g. dra. Tartaglie, koji je uložio sve sile da ta kolekcija ostane u posjedu našega grada.

Neka bude ona nama starijima u novom muzeju mila uspomena našega „barbe Eda“, a mladjem pak naraštaju svijetao primjer, kako plodovi rada na polju prirodnih znanosti ostaju i nakon smrti vidni i cijenjeni!

Ma da su ostale kolekcije koje muzej do danas posjeduje, tek u početnom razvoju, jer sabrane u razdoblju od ne punih deset mjeseci, obiluju ona ipak raznovrsnim i zanimljivim materijalom. Ptica posjeduje muzej nešto oko stotinjak vrsta. Najbrojnije su tu zastupane grabljivice, ustrijeljene većinom na Marjanu, a darovane muzeju od gosp. dra. Račića. Tu smo opazili za Dalmaciju karakteristične radoše (Buteo buteo); fitubince (Tinnunculus tinnunculus); sokole jatara (Falco vespertinus); labre kokšare (Astur palumbarius); labriče (Accipiter niseus); strižorepe (Milvus milvus); lunje (Circus) te razne noćne grabljivice (Striginae, Syrniinae, Buboninae). Od rijedjih grabljivica spomenut ćemo radoša gačša (Archibuteo lagopus) i bijelu lunju (Circus pallidus). Mnogo je ptica darovao takodjer i honorarni preparateur muzeja gosp. M. Karaman, o čijoj smo se spremi i umijeću imali zgode da osvjedočimo već prilikom svjetske lovačke izložbe u bečkoj »Rotundi«. Mi smo sigurni da će nas g. Karaman pri otvoru muzeja iznenaditi brojnim biološkim motivima iz ornitološkoga carstva kojima će se naš muzej moći da i pred stranim posjetiocima prodiči.

Uvelike su nas zanimale početne radnje oko uredjenja kolekcije riba na »suho«, po metodi ihtiologa dra. Gast-a. Premda tako preparirane ribe nisu mnogo zgodne za znanstveno proučavanje, ipak su one upravo jako podesne za pouku široj publici, jer izgledaju kao da su tek iz mora izvadjene. Do danas je već lijepi broj ribljih vrsta tako prepariran, i to po mladom i marljivom preparateru naučniku I. Frankoviću. Rijedje ribe, što je i shvatljivo, pospremljene su u alkoholu, dotično formaldehydu. Između ostalih smo tu opazili: Trachypterus cristatus; Scarus cretensis; Balistes capricus; Anthias sacer; Xiphias gladius; Lepidopus caudatus; Ophichthus serpens, i t. d. Muzej posjeduje takodjer krasan egzemplar psine ljudoždere (Alopias vulpes). Kolekcija gmazova, navlastito pak guštera i zmija, jest već dosta brojna. Sve su gotovo naše zmije reprezentirane u lijepom broju, a od otrovnica „poskoka“ (Vipera ananodytes) posjeduje muzej tridesetak primjeraka iz raznih krajeva kopnene i otočke Dalmacije. Zanimljiva je takodjer i kolekcija jadranskih rakova, bodljikava, spužva i koralja Jadranskoga mora, sabrana tijekom ovogodišnjih školskih praznika, po kustosu muzeja prof. Girometti. Uz gotovo sve važnije vrste rakova Jadrana vidjeli smo i nekoliko rijetkih dubokomorskih, a opazili smo i jednu vrstu (Cancer pagurus), za koju se, ako se ne varamo, nije znalo da se u našim vodama javlja.

Imali smo napokon zgode da pregledamo zanimljive speleološko-predhistorijske objekte, koje je kustos muzeja na svojim speleološkim ekskurzijama sabrao. Ima tu ostataka raznih diluvijalnih i postdiluvijalnih životinja. No u ovoj su kolekciji najzanimljiviji razni brončani predmeti, zemljani lonci i čovječje lubanje, nadjene u jednoj jami kod sela Unešića, kojoj su za brončanoga doba tamošnji prasdiodci ukopavali svoje mrtvace.

Odjel za arhitekturu i građevinarstvo projekt nadogradnje Prirodoslovnog muzeja. Prema tom projektu (autor ing. Krstinić) nad zgradom muzeja sagrađeno je potkrovlje koristeći djelom veliku visinu prizemlja. Nadogradnja nije bila sretno rješenje jer Senjanović upravo zaključku cijele zgrade posvećuje veliku pažnju: postavlja atiku, stupove, obrađuje zidno platno raznim motivima u žbuci itd. Nadgrađe podignuto 1962. godine uvučeno je u odnosu na zid zgrade čime je izvorni zaključak spašen od rušenja. Kasetirani središnji piloni bočnih pročelja su nadograđeni, a kosa linija koja je pratila nagib krova je izravnana. Atika nad južnim vratima je snižena. Sačuvana je izvorna drvena istaknuta streha, ali su drvene grede krovne konstrukcije u unutrašnjosti morale biti odsječene. Nadgrađe je oblikovano jednostavno, posve otvorenog pročelja formirano od ostakljenih nadsvjetala u metalnom okviru. Konstrukcija poda potkrovlja položena je u visini kamene grede između prozora i nadsvijetla velike dvorane sale i oslonjena je u zid ili na grede koje nose metalni nosači položeni na parapet prozora. Konstrukcija krova od drvenih greda oslanja se na čeličnu konstrukciju u ravnini prozora iznad nekadašnjeg krova, a pod sljemenom je nosi greda oslonjena na nove metalne stupove po sredini prostora. Kako bi se težina krova prenijela do nosivih zidova u suterenu u dvorani prizemlja postavljeni su na istim mjestima isti takvi stupovi. U sjevernom dijelu građevine sagrađeno je novo stubište kao pristup potkrovlju te je zbog nedovoljne širine stanjen nosivi zid glavnog volumena zgrade.

Poslije II svjetskog rata na prvom katu sjevernog dijela zgrade bio je stan domara koji se sastojao od kuhinje i spavaće sobe u istočnom dijelu i od dnevnog boravka i spavaće sobe u zapadnom djelu. Taj je dio još prije 1970. godine proširen prema zapadu

U muzeju imade još i drugoga raznovrsnog materijala, koji je zasad pospremljen i zapakovan, te očekuje svoje uredjenje nakon selenja u novu zgradu na Marjanu.

Svojim smo posjetom ostali prezadovoljni te smo na rastanku čestitali g. kustosu na dosadašnjem razvoju muzeja, pa smo sigurni da će brojni ljubitelji prirode diljem naše Dalmacije svojom plemenitom saradnjom u buduće još i jače poraditi da se ova važna kulturna ustanova razvije što bolje i brže na ugled i ponos ne samo Splita, već i čitave pokrajine.

¹⁵ Ljubo Manola i inž. Nonveiller darovali su odmah nekoliko ptica, inž. Juričević i Botić iz Dubrovnika primjerak morske kornjače, a Risto Malašević iz Glamoča orla. Prvih dana 1926. godine dovedene su 2 mlade vučice ulovljene na Kozjaku i Biokovu.

¹⁶ Početkom listopada dovršena je odmah do zgrade krletka za ptice grabljivice. U nju su smještena 2 radoša, 2 sokola koludraša i 2 fitobinea. Krletka je bila vrlo prostana i u njoj su ptice mogle slobodno letjeti. Nastojalo se ostaviti prirodno okruženje u kojem te letjelice žive na slobodi. Pojedinci su darivali životinje. Tako je inž. Richard Kramer, ravnatelj društva za ugljen "Monte Promina" i "Dalmatija" poklonio živog srndača. Nešto kasnije Ljubica pl. Capogrosso darovala je jednog majmuna. I u idućim godinama bilo je dosta darova.

do linije glavnog volumena zgrade. Na drugom katu je bila knjižnica. Prozori na sjevernom pročelju su zamijenjeni 1978-79. godine.

Zgrada Prirodoslovnog muzeja kratko prije podizanja nadogradnje 1962. godine.

Nadogradnja nad zapadnim pročeljem, današnje stanje

Odsječene krede originalne drvene krovne konstrukcije

Međukatna konstrukcija položena je u visini nadsvjetla velikih prozora sale

Glavni ulaz u zgradu, središnji dio južnog pročelja bez izvorne atike

Čelični stup u glavnoj dvorani Muzeja

Zapadni dio prvog kata sjevernog pročelja proširen je još prije 1970. godine za oko 1 metar

Krov sjevernog volumena izveden je od profiliranih greda krova glavnog volumena

STANJE NAKON POTRESA 1991.

Prilikom projektiranja nadogradnje 1962. pazilo se da se što manje nagradi postojeća građevina, međutim, izgleda da se nije vodilo računa o statičkoj stabilnosti građevine. U elaboratu "Mišljenja o stanju konstrukcije građevine Prirodoslovnog muzeja u Splitu glede mehaničke otpornosti i stabilnosti" koje je 1998. godine izradio Institut građevinarstva Hrvatske utvrđeno je da je građevina u potresu 1991. godine doživjela oštećenja zbog nadogradnje iz 1962. godine. *Iz nacрта je vidljivo da je kod rekonstrukcije i nadogradnje vođeno računa samo o prijenosu vertikalnog opterećenja. Nova međukatna i krovna konstrukcija riješene su tako da ne mogu na odgovarajući način preuzeti i na ostale nosive elemente predati moguća horizontalna opterećenja (vjetar i potres). Drugim riječima radi se o konstrukciji koja nema globalnu stabilnost i sigurnost. Zbog navedenih razloga konstrukcija je znatnije oštećena u potresu koji se dogodio 02.11.1991.* Tom su prilikom popucali svi kameni elementi velikih secesijskih otvora na pročeljima i to na spoju vertikalnih i horizontalnih greda. Na kraju studije je zaključeno da se građevina u takvom stanju ne smije koristiti pošto prijeti opasnost od njenog urušavanja. Smatraju da bi sanacija građevine bila zahtjevnija te preporučaju da se ona poruši. Zbog toga je 1991. godine zgrada Prirodoslovnog muzeja zatvorena je za javnost.

Streha nedavno izvedena na sjeveroistoku

Oštećenje kamenih elemenata velikih otvora

Oštećenje nadvratnika na vratima prizemlja zapadnog pročelja izazvano korozijom

MORSKI AKVARIJ IZ 1928. GODINE

Brigom uprave Prirodoslovnoga muzeja i potporom Općinske uprave izgrađen je 1928. morski akvarij na Marjanu, jedini u državi. Bio je to posebni paviljon, s istočne strane zgrade Muzeja. Konceptiju je napravio upravitelj Girometta, a nacrt arhitekt Josip Kodl. Radove su izvele općinske radionice pod nadzorom inž. Luke Manole. Zgrada je bila svijetla i zračna. Unutrašnje uređaje, bazene i sprave isporučila je tvrtka *Glasher* iz Leipziga. Zastupljene su bile vlasulje, bodljikaši, ježevi, školjke, puževi, cjevaši i dvadesetak vrsta riba.¹⁷

Otvorenje akvarija bilo je 19. svibnja 1928. godine, skromno, uz prisutnost nekolicine ljubitelja prirode. Dan ranije “Novo doba” donijelo je obavijest o otvorenju¹⁸:

¹⁷ Pred otvorenje akvarija 15. svibnja 1928. godine u “Novom dobu” je donešen poduži članak u kojem se donose osnovne činjenice o tom značajnom pothvatu: *Brigom uprave Prirodoslovnog Muzeja i Zoološkog vrtića. koja je u svojim nastojanjima da dade Splitu i srednjoj Dalmaciji nekoliko kulturnih ustanova prvoga reda, našla najveću potporu kod Općinske Uprave i g. načelnika dr. Tartaglie, dobit ćemo kroz par dana Morski Akvarij na Marjanu. Naš saradnik posjetio je uoči otvorenja, koje će se obaviti za koji dan, upravitelja Prirodoslovnog Muzeja i Zoološkog Vrtića, g. prof. Giromettu i zatekao ga upravo u radu oko adaptiranja, morskog života u bazenima Akvarija. U njegovoj pratnji, i vodjeni njegovim objašnjivanjem, pregledali smo lijepi paviljon gdje je smješten Akvarij, podignut s istočne strane zgrade Muzeja, tako da sa ovom tvori harmoničnu sliku. Sav unutarnji i vanjski uređaj paviljona izradjen je po zamisli upravitelja. Muzeja prof. Giromette, a nacrt je izradio g. inž. Kodl. Gradnju su izvele općinske radionice, pod nadzorom inž. Manole. Zgrada je vrlo ukusno gradjena, ima mnogo svijetla, i snabdjevena je mnogim otvorima za prozručivanje. Unutrašnji uređaj akvarija, bazeni i razno naprave, naručene su kod svjetske tvrtke Glasher iz Leipziga. Unutrašnjost akvarija sastoji se od dugog tamnog, hodnika, duga 8 a široka 2 m. Kad udjete u ovaj hodnik, nadjete se okruženi sa devet okanaca, koja gledaju u osvijetljene bazene u kojima se redaju živo slike morske prirode, biološki motivi istočnog Jadrana. Ugodan osjećaj zaokupi posjetitelja u ovom malenom sabiralištu morskog života, Jer se nadju pred tolikim motivima koje na morskoj obali ne može da promatra i da im se divi, jer tamo oni nisu ovako sakupljeni. U bazenima su harmonično poredani motivi mora, svaki bazen krije u sebi mnogo živih slika, prenesenih u minijaturi sa bog zna kog dijela Jadrana. Posjetitelja iznenadi kad u akvariju, na vrhu jednog brda, može da promatra tolika živa morska bića, prati njihova kretanja, način života i zapazi osobine pojedine ribe ili školjkaša, koje nikada nije mogao da zabilježi na slobodnoj morskoj obali. Ugodno je kad se iz neposredne blizine može da promatra kretanje ježinca po morskome kamenju, halapljivost škatare koja vreba u zasjedi na kozicu, lelujanje morskog bilja i kretanje raznobojnih riba. A pored običnih životinja i biljaka našeg mora, u ovo devet bazena ima mnogo živih eksemplara najčudnovatijih stanovnika morskih dubina. Svi oni žive svojim načinom života i u akvariju je on otkriven očima posjetitelja.*

Akvarij približava morsku prirodu mnogima koji nemaju ni vremena ni sprema da je promatraju, a naročito će dobro doći mlađem naraštaju, jer im je ovo živa knjiga morske prirode, koja je za nas važna i koju treba da poznajemo.

Mladost će kroz okna akvarija kao kroz čarobna stakla moći da promatra motive iz života mora, a. oni će se svaki mjesec dana u glavnom mijenjati, tako da će atrakcija, a i zorna, pouka, biti uvijek živa i nova.

Hodnik kroz koji se otvara pogled u ovaj život mora, to je jedina prostorija akvarija u koju ulazi posjetitelj. Ostale prostorije, koje se nalaze uz zidove paviljona, rezervirani; su za stručnjake koji ima da bdiju nad životom ovih nebrojenih morskih bića, sakupljenih u devet staklenih bazena.

¹⁸ **OTVORENJE »MORSKOGA AKVARIUMA« NA MARJANU.** Potpisana javlja svim ljubiteljima prirode, da će otvorenje »Morskoga akvarijuma« slijediti sutra (subota) u 7 sati večer. Otvorenje je »neslužbeno« pa se ne šalje posebnih poziva. Akvarij će biti dnevno otvoren od 9—12 i od 14—20 sati. Potpisana se inače pridržava pravo, da prema potrebi zatvori »Akvarij«, što će slijediti tijekom preuredjivanja pojedinih bazena kao i za jake ljetne žege. **Upozorava se cij. općinstvo da je strogo zabranjeno dirati kristalne ploče bazena, jer se iste nalaze pod visokim tlakom pa je pogibelj, da pri dodiru raspuknu.** UPRAVA »MORSKOGA AKVARIJUMA«.

Sutradan je došlo gotovo 1000 posjetitelja¹⁹ Godine 1929. potpuno su preuređeni bazeni pa je 24. ožujka akvarij ponovno otvoren²⁰:

Akvarij je zatvoren pred II svjetski rat te je nakon rata tu smješten terarij. Zbog izrazito lošeg stanja građevine izazvane korozijom armature u betonu akvarij je srušen 1995/ 96. godine.

Zgrada Prirodoslovnog muzeja sa zgradom akvarija u pozadini, snimljeno nedugo poslije gradnje akvarija.

¹⁹ “Novo doba”: **OTVORENJE MORSKOG AKVARIJA NA MARJANU.** U subotu na večer u prisustvu nekolicine ljubitelja, prirode, otvorena je nova naša kulturna ustanova koje ima da domaćem i stranom svijetu ilustrira zanimljivi život Jadrana. Jučer je pripuštena publika koja je u broju od gotovo 1000 posjetitelja pregledala akvarij i ostala zadivljena motivima, koji se vide u pojedinom bazenu. U prvom su bazenu u zgodnom milieju prikazane razne školjke i puževi, pa je prava milota vidjeti kako po kamenju gmižu i međusobno provode raznolike borbe. Dalje su moruzgve ili vlasulje, zanimljive životinje koje davaju izgled krasnih raznobojnih ruža, a u svojini trakovima kriju otrovne žarnike. Dolaze pak bodljikaši: morske zvijezde, ježevi i trpovi, pravi krvnici školjaka puževa i inih morskih životinja. U četvrtom su bazenu smješteni raci. Imade ih raznih veličina i raznih oblika, a kretnje su im upravo zanimljive. Peti najveći bazen određen je za ribe. Okupljeno je tu oko dvadesetak vrsta naših riba, koje te svojim vitkim kretnjama i šarenim bojama zanašaju. U šestom su bazenu smješteni elegantni crvi cjevaši, te prozirni pluštenjari. Sedmi i osmin su bazeni određeni također za ribe. Tu vidjamo špara, giru, fratra, zubaca itd. Zadnji bazen prikazuje nam u minijaturi morsku floru, između koje se vito gibaju nekoliko zanimljivih šila. Posjetitelj koji dodje u ove ustanove ima prilike da vidi najprije Muzej, pa Vivarij, pa Akvarij i zoološki Vrtić. Na rastanku, zadovoljan odlazi da ih čim prije ponovo posjeti. Izložci su posebno bili namijenjeni mladeži i strancima, u odgojne i promidžbene svrhe.

²⁰ **Morski Akvarij» na Marjanu.** Sutra se, nakon potpunoga preuredjenja pojedinih bazena, ponovno otvara ova naša mlada kulturna ustanova, puna ljepote, atrakcije i pouke. Iz pojedinih se florističkih i faunističkih motiva može razabrati, kako uprava. Akvarija nije žalila truda da sa skromnim sredstvima dade našem gradu ono, čime se i mnogo veći i napredniji gradovi ne mogu da ponose. Motivi su upravo majstorski udešeni i neopisive su ljepote tako, da će naša školska omladina imati obilate zgode da se na lak i ugodan način upozna zanimljivim životom mora, a strancima će se pak pružiti lijepa i rijetka zgoda, da se s vrha davnoga Marjana naužiju šarolikosti i bogatstva jadranskog bios-a.

Zgrada akvarija poslije Drugog svjetskog rata

Oštećenje konstrukcije izazvano korozijom armature

Zgrada akvarija prije rušenja

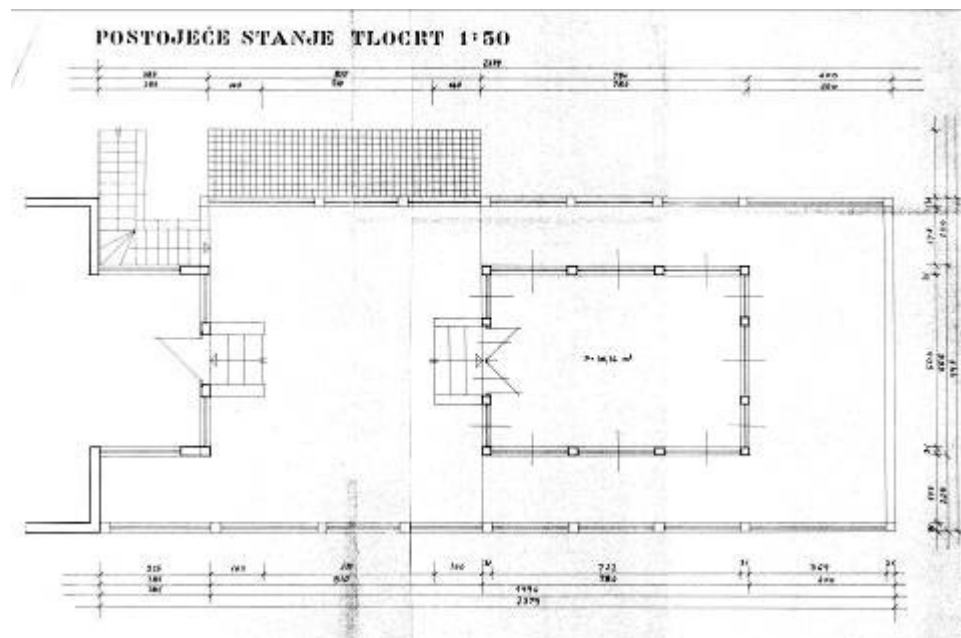
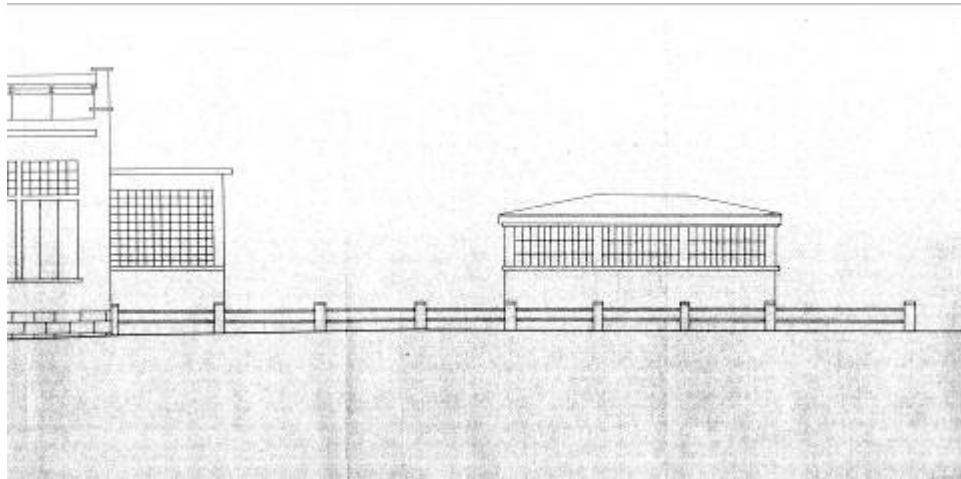
Zgrada akvarija pravokutnog je tlocrtnog oblika. Pokrivena je armiranobetonskom pločom sa pokrovom od azbestcementnih ploča u blagom nagibu koje formiraju četverostrešnim krov. Može se pretpostaviti da je izvorna Kodlova ideja bila ravna krovna ploča. Radi se o zgradi jedinstvene kompozicije pročelja, što je posljedica njene namjene, a zasigurno je nastala prema uvjetima Giromette. Gledano po visini, pročelja su bila podijeljena u dva pojasa. Donji je pojas građen kao puni zid, bez sokla i završavao je kamenim vijencem pravokutnog profila, blago istaknutim iz ravnine pročelja. Gornji pojas bio je raščlanjen ožbukanim stupovima koji su dijelili pročelja na tri ostakljena polja. Ostakljenje je riješeno kao i na verandi stakalcima u metalnom okviru. Armiranobetonska ploča strši izvan razine zida formirajući tako vijenac.

Ulaz u zgradu bio je smješten u osi zapadnog pročelja, nasuprot ulaza u verandu muzeja. Vrata su zauzimala cijelu visinu pročelja i bila su uzdignuta u odnosu na okolni teren te se unutrašnjosti zgrade pristupalo preko tri stube oivičene niskim, ogradnim zidom.

Prostor akvarija je bio u obliku dugog hodnika, iz kojega se kroz ostakljena okna gledalo u 9 osvijetljenih bazena s biljnim i ribljim svijetom istočnog Jadrana. Zanimljiva je veza između oblikovanja zapadnog pročelja akvarija i središnjeg dijela istočnog

pročelja Prirodoslovnog muzeja, odnosno naknadno zatvorene verande zbog čega smo već ranije zaključili da je i verandu radio arhitekt Kodl.

Može se pretpostaviti da je prilikom izgradnje akvarija ograđen plato oko njega. Ograda je izvedena od kamenih masivnih stubova među kojima je ograda od kovanog željeza jednostavne dekoracije. Prilikom rušenja akvarija djelomično je porušena je i ograda. Svi su elementi pohranjeni za buduću obnovu.

Izgled platoa istočno od Muzeja 1985. godine (arh. Grimani)

Pogled sa istoka na prostor gdje je nekada stajao akvarij

Sačuvani dio ograde oko nekadašnjeg akvarija

OSTALE GRADNJE NA PARCELI

Prilikom preuređenja velikog restorana na prvom marjanskom vrhu u Prirodoslovni muzej uređen je i neposredni okoliš te zgrade. Pred glavnim ulazom postavljene su dvije zazelenjene površine polukružnog oblika ograđene niskim rubnjakom koji usmjerava posjetitelja prema glavnom ulazu. Ona istočna se nastavlja prema istoku prateći ogradu platoa, a ona zapadna je u razini ugla zgrade prekinuta prilaznom rampom uspješno rješavajući visinsku razliku terena na tom mjestu. Rampa je popločana grubim kamenom manjeg formata koji odaje ukus svog vremena. Sudeći po starim fotografijama zelene površine su bile pažljivo uređene i zasađene raznolikim biljem.

Izgradnja na rubnom dijelu sklopa Zoološkog vrta nakon Drugog svjetskog rata nije nastavila uspješnim intervencijama već naprotiv odaje da su zahvati rađeni stihijski zadovoljavajući isključivo potrebe za novim prostorima ne razmišljajući o prostoru u kojem interveniraju. Tako je između zgrade Muzeja i malog restorana sedamdesetih godina izgrađena neugledna kućica kao spremište plina za centralno grijanje. U neposrednoj blizini sagrađena je 2004. godine biljetarnica bez ikakve težnje da se uklopi u vrlo zahtjevan sklop.

Sjeverno od malog restorana pruža se ogradni zid zoološkog vrta. Zid je građen u više navrata različitim tehnikama te su u njemu izvedeni različiti otvori i prolazi. Na kraju tog poteza je nedavno izgrađen javni zahod koji nije u funkciji. Nešto sjevernije nikla je nova kućica, također bez ikakvih estetskih vrijednosti.

Rampa uz jugozapadni ugao zgrade nekadašnjeg velikog restorana

Spremište plina centralnog grijanja izgrađena 70-tih godina

Zid koji se pruža od zgrade nekadašnjeg malog restorana prema sjeveru

Recentno izgrađena kućica sjevernije od javnog WC-a

Kućica javnog WC-a

VALORIZACIJA

Sklop građevina u okviru današnjeg Zoološkog vrta u Splitu čine: zgrada malog restorana iz 1909. godine, zgrada velikog restorana iz 1913. godine koja je 1926 preuređena u Prirodoslovni muzej, zgrada akvarija koja je sagrađena 1928 godine zajedno s platoom na kojemu je sagrađena i stubište koje sa platoa vodi prema Zoološkom vrtu na sjeveru te neposrednim okolišem uređenim u istom razdoblju. U okviru istog sklopa na njegovog se zapadnoj granici nalaze manje građevine sagrađene nakon Drugog svjetskog rata bez određenog plana i oblikovnih kvaliteta.

Ukupno gledajući građevine u sklopu Zoološkog vrta u Splitu u lošem su stanju, pri čemu se misli na opću zapuštenost zgrada i okoliša. Razlog je tomu ne samo pomanjkanje financijskih sredstava nego i činjenica što velikim dijelom nisu u funkciji. Godine 1991. zgrada muzeja zatvorena je za posjetitelje zbog oštećenja konstrukcije izazvane potresom, zgrada malog restorana se od iste godine ne koristi, a akvarij je porušen 1995-6 zbog izrazite dotrajalosti konstrukcije.

Vrednujući sklop zgrada Zoološkog vrta u okvirima koje je dosegao do Drugog svjetskog rata može se utvrditi da se radi o kvalitetnim ostvarenjima možda i ponajboljih splitskih arhitekata prve polovice 20. stoljeća: Petra Senjanovića, projektanata izvrsnih secesijskih gradnji u vremenu do I. svjetskog rata i Josipa Kodla autora najkvalitetnijih primjera rane moderne u Splitu. Kada se tom sklopu pridruži obližnja zgrada Meteorološkog opservatorija, rad Kodla, koja ima svoje mjesto i u nacionalnoj povijesti moderne, može se reći da su zgrade na platou prvog vrha Marjana iznimna, reprezentativna cjelina splitske arhitekture prve polovice 20. stoljeća. Spomenuta arhitektonska cjelina nalazi se unutar izvanrednog prirodno-hortikulturnog konteksta Marjana, s vidikovcem koji otvara pogled na more i otoke. Dakle, sagledavajući sve elemente u cjelini, može se reći da se radi o jednoj od najkvalitetnijih prirodno-kulturnih mikrolokacija grada Splita.

ZGRADA MALOG RESTORANA IZ 1909. GODINE

Ako izuzmemo sve intervencije iz kasnijih razdoblja zgrada malog restorana iz 1909. godine malen je, ali zasigurno vrijedan primjer secesije bez korištenja elemenata neostila, što je rijetkost za splitske secesijske gradnje. Na temelju korištenja dekorativnih elemenata pretpostavlja se da ju je projektirao Petar Senjanović, najistaknutiji arhitekt splitske secesije. Iako nagrađena naknadnim dogradnjama, izvorni elementi su u velikoj mjeri sačuvani uključujući zidove, međukatne konstrukcije, izvornu žbuku, ukrase u žbuci pa čak i keramičke pločice korištene za dekoraciju pročelja. Njen položaj na prvom marjanskom vrhu i orijentacija prema zaravni na zapadu daju joj dodatnu ambijentalnu vrijednost. Osim što je izvorna građevina dobro sačuvana, stare fotografije daju nam elemente za obnovu ograde na terasama koja se nije sačuvala, posebice ako je poznato da su slične ograde sačuvane na nekim drugim splitskim građevinama iz istog vremena. Isto tako istraživanje oslika zidova i podnih obloga dalo bi potrebne podatke za obnovu secesijskog interijera, a ujedno bi i razjasnilo izvorni raspored prostorija unutar prizemlja sjevernog volumena.

ZGRADA VELIKOG RESTORANA IZ 1913. GODINE ADAPTIRANA U PRIRODOSLOVNI MUZEJ 1926. GODINE

Zgrada velikog restorana iz 1913. godine djelo je arhitekta Petra Senjanovića i predstavlja vrijedan primjer secesijske arhitekture Splita. Poput zgrade male restauracije iz 1909. godine nema elemenata neostila, već dapače ima određenih naznaka moderne, posebice u rješenju velikih, trodijelnih prozora. Doživjela je više preinaka koje su uglavnom dograđivale postojeće volumene tako da su njeni izvorni dijelovi u velikoj mjeri sačuvani, uključujući zidove, međukatne konstrukcije, izvornu

žbuku, ukrase u žbuci pa čak i izvornu bravariju i stolariju sa ostakljenjem. Zatvaranje verande iz 1926. godine, koja se ovdje pripisuje Josipu Kodlu, može se smatrati uspješnom intervencijom na građevini čime njena vrijednosti nije nimalo umanjena. Nasuprot tome intervencija iz 1962. osim što je nagrdila zaključak zgrade ugrozila je i stabilnost građevine. Izgradnja potkrovlja, iako u laganim materijalima, ipak je stvorila novi teret na većoj visini, a da pri tome kuća nije dodatno ojačana na horizontalna opterećenja (vjetar i potres). Zbog toga je u potresu 1991. godine oštećena te je zbog opasnosti od urušavanja zatvorena za posjetitelje.

ZGRADA AKVARIJA, PLATO I STUBIŠTE ISTOČNO OD PRIRODOSLOVNOG MUZEJA

Plato istočno od muzeja na Marjanu zajedno sa akvarijem i stubištem koje vodi u zoološki vrt predstavlja jedinstvenu kompoziciju koja je potpuno srasla sa zgradom muzeja. Zgradu akvarija iz 1928. godine projektirao je Josip Kodl, jedan od najboljih splitskih arhitekata moderne. Postavljajući ga nasuprot verandi prirodnoslovnog muzeja on stvara mali, ostakljeni paviljon u potpunosti respektirajući postojeću arhitekturu. Za pretpostaviti je da se istom prilikom uredio i plato oko akvarija postavljajući na rubovima ogradu od kovanog željeza među kamenim stubovima. Kao prilaz novoformiranom zoološkom vrtu 1926. godine gradi se skladno stubište od betonskih stepenica i zidane ograde ožbukane grubom žbukom po uzoru na pročelja velikog restorana tj. Muzeja. Sudeći po međusobnim skladnim odnosima te sličnim oblikovnim elementima može se pretpostaviti da je cijeli ansambl iznimno uspješno djelo istog projektanta.

OSTALE GRADNJE NA RUBNOM DIJELU ZOOLOŠKOG VRTA

Uređenje prostora ispred Muzeja koje datira iz vremena 1926- 28. godine uspješno usmjerava posjetitelje u željenim smjerovima rješavajući pritom i visinske razlike terena. To je skladna intervencija koja odaje stil vremena u kojem je nastala, a obuhvatila je i hortikulturno uređenje zelenih površina. Intervencije na rubnom dijelu sklopa Zoološkog vrta, na sjeverozapadu i zapadu, realizirane nakon Drugog svjetskog rata mogu se smatrati improvizacijama isključivo utilitarnog karaktera bez ikakve estetske vrijednosti.

MJERE ZAŠTITE I KONZERVATORSKE SMJERNICE

Sklop građevina na prvoj Marjanskoj vidilici gledajući u cjelini sa zgradom Meteorološkog opservatorija predstavlja jedan od najvrjednijih arhitektonsko-hortikulturnih sklopova — Splita prije Drugog svjetskog rata. Metodološki gledano, obnova i uređenje tog sklopa iznimno su zahtjevni: od restauracije i rekonstrukcije povijesnih zgrada, faksimilne rekonstrukcije zgrade akvarija, rušenja neprimjerenih gradnji do gradnje novih sadržaja. Stoga sve dionice rada od istraživanja preko izrade projektne dokumentacije do izvođenja radova trebaju biti pod stalnim nadzorom nadležne konzervatorske službe.

ZGRADA MALOG RESTORANA IZ 1909. GODINE

Zgrada malog restorana u velikoj mjeri je sačuvala svoje izvorne elemente uključujući zidove, međukatne konstrukcije, izvornu žbuku, ukrase u žbuci pa čak i keramičke pločice korištene za dekoraciju pročelja. Treba je stoga osloboditi svih naknadnih dogradnji i nadogradnji te je obnoviti u njenom izvornom izgledu iz 1909. godine. Među ostalim potrebno je sa sjevernog dijela građevine skinuti antenski stup koji ugrožava konstruktivnu stabilnost građevine i onemogućava dosljednu obnovu izvornog stanja. Prije izrade projektne dokumentacije potrebno je istražiti unutrašnjost zgrade kako bi se pronašli izvorni zidni oslici, podne obloge te utvrditi izvornu boju pročelja. Obnovu metalne ograde u zaključku zgrade treba izvesti prema starim fotografijama i na temelju usporedbe sa sačuvanim primjerima metalnih ograda iz vremena gradnje zgrade.

ZGRADA VELIKOG RESTORANA IZ 1913. GODINE ADAPTIRANA 1926. GODINE U PRIRODOSLOVNI MUZEJ

Zgrada velikog restorana u velikoj mjeri je sačuvala svoje izvorne elemente uključujući zidove, međukatne konstrukcije, izvornu žbuku, ukrase u žbuci pa čak i izvornu bravariju i stolariju. Dogradnja iz 1962. godine osim što je nagrdila građevinu ona ju je i statički ugrozila stoga bi je zbog oba razloga trebalo porušiti. Usprkos savjetima statičara izvornu građevinu treba sačuvati i vratiti je u stanje iz 1926. godine (sa zatvorenom verandom) te u tim gabaritima izvršiti temeljitu statičku sanaciju. Prilikom rekonstrukcije građevine treba voditi računa o obnovi izvorne stolarije, oštećenih kamenih elemenata, izvornih oslika, podnih obloga te originalne boje pročelja pa zbog toga prije izrade projektne dokumentacije treba izvršiti istražne radove na građevini u cilju utvrđivanja tih izvornih podataka. U prostor cisterne koji se nalazi u istočnom dijelu suterena moguće je smjestiti nove sadržaje. Bilo bi svakako vrijedno iskoristiti stare izložbene vitrine u novom muzejskom postavu.

ZGRADA AKVARIJA, PLATO I STUBIŠTE ISTOČNO OD PRIRODOSLOVNOG MUZEJA

Zgrada akvarija porušena je 1995-96 godine. Faksimilska rekonstrukcija izvest će se na temelju arhitektonskog snimka iz 1985 godine (autor Davor Grmani dipl.ing.arh.) i fotodokumentacije koje se čuva u Prirodoslovnog muzeju. Naravno da bi se toj zgradi treba dati nova namjena sukladna djelatnosti muzeja.

Istočno do Muzeja do danas se sačuvalo stubište koje vodi prema zoološkom vrtu na sjeveru. Prilikom radova na obnovi sklopa stubište treba restaurirati.

Ograda platoa od kovanog željeza sa kamenim stubovima dijelom je sačuvana a dijelom demontirana i pohranjena na licu mjesta. Potrebno ju je restaurirati i montirati na izvorno mjesto.

U cilju dobivanja novih korisnih prostorijskih potrebnih za funkcioniranje Muzeja, a u skladu s činjenicom da je akvarij porušen, moguće je ispod platoa sagraditi suteran što i visinska razlika terena od preko 4 metra omogućava. Ta nova gradnja imala bi samo jedno i to sjeverno pročelje koje se na najbolji mogući način treba uklopiti u postojeći ambijent.

OSTALE GRADNJE NA RUBNOM DIJELU ZOOLOŠKOG VRTA

Uređenje partera južno od Muzeja iz 1926-28. što podrazumijeva polukružne zezelenjene površine i kamenu rampu uz jugozapadni ugao muzejske zgrade, treba u potpunosti poštivati, popraviti oštećenja te ga hortikulturno osmisliti. Isto tako potrebno je izraditi kvalitetan hortikulturni projekt cijelog sklopa uključujući prostor zoološkog vrta i kontaktnih zona.

Za recentne građevine koje se nalaze na jugozapadu i zapadu rubnog dijela Zoološkog vrta već je ranije utvrđeno da estetski ne zadovoljavaju, a neke imaju i neprihvatljiv položaj (spremište plina). Stoga one trebaju biti uklonjene. U dogovoru s vodstvom Prirodoslovnog muzeja i Zoološkog vrta treba utvrditi njihove potrebe za prostorom te na temelju toga formirati projektni zadatak. Nove zgrade, estetski vrijedne i bez zadiranja u integritet izvornog sklopa, treba smjestiti obodno, u nizu, na prostoru sjeverno od zgrade nekadašnjeg malog restorana ukapajući ih djelom u teren.